

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з курсу
«Політична соціологія»

Становлення та сучасний стан Політичної соціології в системі наук

Виникнення СФЕРИ публічного керування. Історична обумовленість пошуків СОЦІАЛЬНОГО ладу.

Політика - це одна з основних сфер суспільного життя, пов'язана з відносинами з приводу встановлення, організації, функціонування та зміни політичної влади; діяльність соціальних суб'єктів по здійсненню політичної (державної і суспільної) влади.

Немає політики без влади і владних відносин, тобто без здатності, права і можливості одного соціального суб'єкта вирішальним чином впливати на дії іншого, спираючись на свою волю і авторитет, моральні і правові норми, звичаї і традиції, загрозу примусу і покарання іт.д. Разом з тим було б невірним повністю отожднювати владу і політику, бо не всяка влада виступає як політична. Так, влада глави сім'ї над її членами, взята сама по собі, - це не публічна, а особиста, індивідуальна влада, а тому й не політика. Тому, наприклад, в родоплем'яному, догосударственному суспільній устрій, тримати на особистому влади глави роду, була відсутня політична влада. Публічна влада, перш за все влада держави, і політика виникають і існують тоді, коли суспільство в результаті свого розширення і ускладнення виявляється нездатним залишатися в рамках колишньої саморегуляції, самоврядування. У ньому виявляється і зберігається об'єктивна потреба в забезпеченні ззовні контролю за поведінкою його членів і їх взаємовідносинами, а тим самим і у виділенні для цього особливого шару людей, що здійснюють такий контроль і соціально-політичне регулювання. Основні причини виникнення політики:

- 1) поляризація суспільства, що веде до появи соціальних протиріч і конфліктів, які потребують вирішення;
- 2) зростання рівня складності і значущості управління суспільством, який зажадав формування особливих, відділених від народу, органів влади.

Таким чином, найважливішою передумовою політики є поява державної і політичної влади. Первісні суспільства були неполітичними. Не може розглядатися як політична і влада керівника, лідера і в ряді інших малих самодіяльних груп і об'єднань.

Весь спектр соціологічних питань **політики** в сучасній теорії настільки важливий, що з'явився термін політична **соціологія**. Це великий розділ науки, який об'єднує теорії середнього рівня з приводу всього комплексу проблем політичного життя, політичних відносин, адже політика - це особливий вид регулювання **соціальної** життя.

На певному етапі розвитку суспільства в результаті його диференціації виникає необхідність виділення **політики** в особливий вид соціального регулювання. Її зміст полягає, головним чином, в узгодженні інтересів різних соціальних груп, вироблення певних правил гри, обов'язкових для всіх громадян, контроль за їх виконанням.

Особливість **політики** як способу регулювання соціальних відносин виражається в тому, що з моменту зародження вона ґрунтується на основі владних відносин: панування-підпорядкування, управління-виконання. Політична влада, на відміну від владних відносин в родині, релігійній громаді, неформальному об'єднанні, складається як право панівної групи на здійснення загального керівництва та управління суспільством. Саме владні відносини надають політиці форму соціальної взаємодії людей, що знаходяться в нерівному положенні і включених в політику навіть поза їхньою волею. Влада або близькість до влади є предметом особливих прагнень, джерелом протистояння, боротьби. Адже вона надає величезні переваги тим, хто нею володіє. М. Вебер дав таке визначення влади: "Можливість для одного політичного діяча в даних умовах проводити власну волю, навіть всупереч опору".

Таким чином, **сутність політичної соціології - питання про владу**. З цих позицій розглядаються політична свідомість, політична діяльність, політична культура, політична система суспільства, проблеми політичних партій, політичних лідерів, легітимність влади, політичні системи і т. Д.

У нашій країні інтерес до політичної соціології з'явився лише з початком перебудови. На Заході існують численні соціологічні центри, які вивчають ці проблеми. Дослідження політичного життя, соціологічні рейтинги "прогнози і публікація результатів так само звичні, як традиційні метеозведення погоди. У цій області спеціалізується велика кількість вчених. У Мадридському університеті" Комплутенція "на факультеті політології та соціології займаються 12,5 тис. Студентів.

Розділення соціально-політичного знання та формування соціологічного підходу. Виникнення та інституціоналізація Політичної соціології.

Теоретичні передумови політичної соціології сформувалися у другій половині XIX-першій половині XX в. У роботах Алексіса де Токвіля (1805-1859), Карла Маркса (1818- 1883), Еміля Дюркгейма (1858-1917), Макса Вебера (1864-1920), Вільфредо Парето (1848-1923), Гаetano Моски (1858-1941) , Максима Ковалевського (1851-1916), Мойсея Острогорського (1854-1919), Роберта Міхельса (1876-1936), Чарльза Мерриама (1874- 1953), Артура Бентлі (1870-1957) та інших були викладені різні варіанти соціологічного підходу до вивчення політичному житті. Емпіричні соціологічні дослідження різних аспектів цієї життя, проведені в XIX і головним чином в першій половині XX ст., Дозволили створити базу даних, що характеризують політичний досвід різних країн. В середині XX ст. політична соціологія отримала визнання як самостійна дисципліна.

Найбільш авторитетними фахівцями в області політичної соціології в даний час вважаються Гебріел Алмонд і Сідней Верба (теорія і порівняльні дослідження політичної культури), П'єр Бурдьє (теорія та емпіричні дослідження політичного поля), Роберт Даль і Арент Лейпхарт (теорія та емпіричні дослідження демократії), Ральф Дарендорф і Льюїс Козер (теорія та емпіричні дослідження політичних аспектів соціального конфлікту), Моріс Дюверже та Джованні Сарто-ри (теорія і порівняльний аналіз політичних партій), Девід Істон і Сеймур Ліпсет (теорія і порівняльний аналіз політичних систем), Пол Лазарсфельд і Стен Роккан (теорія та емпіричні дослідження електоральної поведінки) і ін. у вітчизняній політичній соціології також можна назвати ряд фахівців (з урахуванням близькості політичної соціології і політології) в різних областях дослідження політичного життя сучасного суспільства: А. В. Дмитрієв та А. Г. Здравомислов (теорія та емпіричні дослідження по літичних конфліктів), В. О. Рукавишников і М. М. Назаров (теорія і порівняльний аналіз політичної культури), Б. А. Грушин і Д. П. Гавра (теорія та емпіричні дослідження громадської думки), Г. В. Голосів і В. Я. Гельман (теорія та емпіричні дослідження електоральної поведінки), А. В. Ключев і В. В. Смирнов (теорія і емпіричний аналіз політичної участі), В. Д. Виноградов, Т. В. Шмачкова, К. Г. Холодковський (теорія та емпіричні дослідження політичних партій), О. І. Шкаратан (теорія та емпіричні дослідження російської політичної еліти), Е. Б. Шестопал і В. П. Горяїнов (теорія та емпіричні дослідження політичного лідерства), Н. І. Лапін і І. М. Клямкин (теорія та емпіричні дослідження політичних цінностей) і ін.

Політична соціологія як галузева соціологічна наука досліджує соціальна дія людей в сфері державної влади (політична дія). Вона тісно пов'язана з політологією. Багато вчених вважали і вважають досі, що на рівні понять і теорій ці науки малорозлічними (деякі взагалі ототожнюють їх). Насправді все виглядає складніше. Політична соціологія - це галузева соціологічна наука, і вже тому її предмет не може збігатися з предметом політології. Зводити сферу інтересів політичної соціології до емпіричного вивчення політики теж не можна, оскільки в кожній галузі соціології є спеціальні теорії. Точно так само і політологію можна зводити тільки до теорії, вона проводить емпіричні дослідження, як і всі інші науки. Чим же відрізняються предмети цих наук?

Особливості розвитку Політичної соціології в різних країнах.

Штати: політичні вчені і соціологи, які вивчають всі підряд. Французи: вивчення символічної боку. Англія: марксистки.

Взаємодія Політичної соціології та політичних ідеологій. Мультипарадигмальності характер та Тенденції розвитку сучасної Політичної соціології.

- У сучасній політичній соціології існує безліч теорій, серед яких основними можна назвати теорію систем, теорію конфліктів і теорію культури. Ці теорії служать доповненням і уточненням класичних політичних теорій: поділу влади, класової боротьби і політичної активності.
- Теорія політичних систем розглядає політичне життя з точки зору єдності державних і цивільних інститутів, що забезпечує своєчасні трансформації системи влади відповідно до змін соціального середовища, з якої вона безперервно взаємодіє.
- Теорія конфліктів вважає відсторонення людей від влади головним джерелом соціальної напруженості і відкритих соціальних зіткнень, а систематичне перерозподіл влади і благ серед різних соціальних груп - головним фактором регулювання цих зіткнень і запобігання їх переростання в громадянські війни і революції.
- Теорія політичної культури виходить з того, що основною умовою ефективної діяльності і стабільного існування системи влади в тій чи іншій країні є її відповідність політичним традиціям і ціннісним орієнтації населення цієї країни.

Теорія поділу влади виходила з протиставлення громадянського суспільства і держави. Звідси ідея взаємоогранічення і взаимоуважливості окремих інститутів влади як засобу проти їх необмеженого панування над громадянами. Виникла на основі цієї теорії система представницької демократії протягом тривалого часу забезпечувала контроль різних соціальних верств над діяльністю структур державної влади. Однак трагічний досвід ряду країн у першій половині ХХ в. (наприклад, легальний прихід до влади нацистів у Німеччині) змусив переглянути панівні теоретичні уявлення.

Американський вчений Гебріел Алмонд в доповіді на щорічних зборах національної асоціації політичних наук в 1956 г. констатував перехід від **парадигми (теорії) поділу влади до парадигми (теорії) політичних систем**. Він запропонував поширити ідею поділу влади на інститути не тільки державної влади (законодавчої, виконавчої та судової), а й громадянського суспільства (партії, зацікавлені групи, асоціації, засоби масової інформації і т.д.). Фактично це означало перехід від принципу поділу влади до принципу поділу функцій між всіма політичними інститутами, як державними (офіційними, конституційними), так і громадськими (неофіційними, є неконституційними). Використовуючи функціональний підхід до вивчення політики, Г. Алмонд стверджував також, що всі ці інститути не просто функціональні, але і багатофункціональні, т. Е. Беруть участь в здійсненні якщо не всіх, то принаймні кількох функцій політичної системи.

Поряд з роботами Алмонда в цей період з'явилися роботи американських соціологів Девіда жетони [Системний аналіз політичного життя. Нью-Йорк, 1965] і Сеймур Липсет [Політичний людина. Балтимор, 1960]. Вони сприяли застосуванню до сфери політики загальної теорії соціальних систем Т. Парсонса, а також розробок Р. Мертона в області структурного функціоналізму.

Основою цієї моделі є не протилежність (як в моделі поділу влади), а єдність держави і громадянського суспільства, інститутів влади і інститутів участі, які тільки разом утворюють політичну систему. Між цими інститутами немає непереборної кордону. Ось чому незначне на перших порах громадський рух чи партія, на кшталт націонал-соціалістичної робітничої партії А. Гітлера, може абсолютно легально проникнути в структури державної влади і зробити державний переворот, замінивши представницьку демократію тоталітаризмом.

Згідно нової теорії політична система являє собою механізм "авторитетного розподілу цінностей" (Д. Істон), який діє у певному соціальному середовищі. / Система має вхід і вихід. На вході вона сприймає вплив навколишнього середовища у формі вимог або підтримки / Інститути громадянського суспільства є посередниками між середовищем і інститутами влади, які приймають рішення відповідно до впливами середовища. На виході

системи здійснюється реалізація рішень, що надає певним чином впливати на середу. Реакція середовища на цей вплив утворює зворотний зв'язок між системою і середовищем ^) Умовою стабільності системи є ефективне функціонування її інститутів. | Основні функції системи діляться на три групи. До першої належать ті, які виникають на рівні взаємодії системи і середовища (регулювання поведінки індивідів і груп, вишукування ресурсів, розподіл ресурсів). Друга група включає функції, що характеризують процес, що протікає всередині самої системи, тобто перетворення (конверсія) входить імпульсу в вихідний: на вході - це артикуляція (вираз), агрегування (погодження) соціальних інтересів, на виході - вироблення і застосування правил поведінки, контроль за їх дотриманням, політична комунікація. До третьої групи належать ті функції, які пов'язані з адаптацією системи до навколишнього середовища і її збереженням: відбір (рекрутування) людей для виконання різних ролей, політична соціалізація [Шванценберг, ч. 1, 126-155].

В залежності від характеру взаємодії з навколишнім середовищем "системи діляться на відкриті і закриті. Перші здатні підтримувати стан динамічної рівноваги з цим середовищем, своєчасно реагуючи на її впливу (їх називають гнучкими). Другі не здатні оперативно реагувати на впливу середовища, перебудовуватися в відповідно до її змінами і в кінцевому рахунку руйнуються нею. Такі системи називають негнучкими (регадними). для традиційного (аграрного) суспільства характерні закриті системи, для сучасного (індустріального) - відкриті.

Перетворенню закритих систем у відкриті сприяє політична модернізація) Первинна модернізація здійснилася в "Період промислової" революції XVIII-XIX ст. Вона перетворила традиційні політичні системи з переважанням необмеженої автократії спочатку в перехідні системи з переважанням обмеженою автократії, а потім в сучасні системи з переважанням представницької демократії. На цій основі все історичні типи політичних систем можна розділити на традиційні, перехідні і сучасні. Вторинна модернізація здійснюється зараз в технологічно і економічно відсталих країнах. З урахуванням цього процесу сучасні політичні системи діляться на авторитарні, полудемократіческіе і демократичні [Міжнародний журнал соціальних наук. 1993. № 3. С. 9].

Зараз прийнято говорити не про модернізацію, а про трансформацію, оскільки політичний розвиток доіндустріальних і полуіндустріальних країн не повною мірою відповідає теорії модернізації, багато хто з них не прагнуть перетворити свої політичні системи шляхом скасування традиційних інститутів і створення інститутів, які відповідають стандартам індустріальних країн. Вони намагаються зберегти в модифікованому вигляді свої традиційні інститути. Крім того, зміни відбуваються і в політичних системах індустріальних країн. Тут мається на увазі в першу чергу перехід від представницької демократії до демократії співучасті [Несбітт Дж., Ебурдін П. Що нас чекає в 90-і роки. Мегатенденції. Рік 2000. М.: Республіка. 1992. С. 4]. А головне те, що цей процес буде, швидше за все, триватиме і в майбутньому, оскільки не можна стверджувати, що сучасне суспільство досягло межі в удосконаленні форм розподілу і здійснення влади.

Теорія політичних систем дозволила пояснити причини їх збереження і еволюції, але не змогла пояснити причини їх руйнування під час революцій і розкрити роль соціальної боротьби в даному процесі. З позицій теорії модернізації ця боротьба загасає під впливом технологічного та економічного про-гресу, а останній, в свою чергу, є панівною тенденцією всесвітньої історії. Ця теорія не могла пояснити кризові явища в системах представницької демократії, що супроводжуються зростанням недовіри до традиційних інститутів і посиленням протестного політичного дії. Вона не могла пояснити також загострення напруженості і конфліктності в процесі самої політичної модернізації. Все перераховане сприяло практично одночасній розробці теорії соціального конфлікту.

Теорія соціального конфлікту виникла як доповнення до теорії систем і альтернативи теорії класової боротьби, розробленої К. Марксом і його послідовниками ^ Н. Смелзер справедливо вважає, що сучасна теорія конфліктів в значній мірі заснована на роботах Маркса. Але незважаючи на це, можна стверджувати, що / марксистська теорія класової боротьби і сучасна теорія соціальних конфліктів дають протилежні пояснення політичного

життя, У Маркса класова боротьба є наслідком ненормального стану системи суспільних відносин, заснованого на приватній власності. Скасування цієї власності сприяє відмирання класів і класової боротьби.

Сучасна теорія конфліктів вважає соціальну напруженість найважливішою умовою нормального функціонування і розвитку будь-якої суспільної системи. Скасувати конфлікти неможливо, тому що в їх основі лежить диференціація людей на групи з незбіжними інтересами, а поглиблення диференціації суспільства - ознака його прогресивного розвитку. Безконфліктне суспільство приречене на деградацію і загибель. Що стосується безпосередньо політичного життя, то конфлікт становить її суть, так як неможливо собі уявити суспільство, в якому були б вирішені всі проблеми, пов'язані із здійсненням і розподілом влади. Боротьба за розподіл і перерозподіл влади була і буде основою будь-якої політики. Більш того, вона є умовою здійснення цивільних прав і свобод. Припинення соціальної боротьби підриває основи демократії і веде до авторитаризму. Конфлікти сприяють зміні політичних систем шляхом дезінтеграції і дезорганізації (скасування) застарілих, не функціональних інститутів. Без такого "демонтажу" старих інститутів неможливе створення нових, більш ефективних політичних інститутів, необхідних для успішної адаптації політичної системи до умов, що змінилися соціального середовища.

Основним розробником сучасної теорії соціального ко! (Фликта по праву вважається Ральф Дарендорф (р. 1929). \ Він вважає, що теорія класової боротьби К. Маркса правильно відображала стан суспільства, яке було характерно для періоду промислової революції і відповідних політичних революцій в Західній Європі, свідком і учасником яких був Маркс. у той же час він стверджує, що в ХХ ст. склалося в ході цих революцій індустріальне суспільство переростає еволюційним шляхом в постіндустріальне суспільство, в якому класова боротьба втрачає своє значення. Тут зникають класові антагонізми (непримиренні протиріччя), які характеризуються революціями і громадянськими війнами, і виникають умови "мирного виживання" класової боротьби, перетворення її в регульовані політичними інститутами зіткнення (конфлікти). **'конфлікти можна саме регулювати, а не усувати** [Dah-iendorf, 1963, 224]. Ліквідація конфліктів неможлива в принципі, оскільки в їх основі лежать непереборні відмінності позицій соціальних груп у сфері влади. Конфлікт загострюється і слабшає в результаті неузгодженості або узгодження інтересів різних груп населення. Для такого узгодження існує сучасна політична система.

На відміну від Маркса Дарендорф стверджує, що джерелом конфліктів є не власність, а влада. Класи в його розумінні - це групи людей, які конфліктують в сфері влади. Нерівність їх політичного становища (панівне або підлегле) є причиною соціальних конфліктів. Конфлікти існують завжди в прихованій або явній, гострої або ослабленій формі. Вони загострюються в тому випадку, якщо влада монополізується однією частиною населення, а інша його частина позбавляється не тільки доступу до влади, а й перспективи його отримання в майбутньому. Нерівність політичного становища (цивільного статусу) породжує нерівність забезпечення благами (життєвих шансів). Групи, що займають підлеглі політичні позиції, пред'являють претензії домінуючим групам, прагнуть отримати доступ до влади і поліпшити з її допомогою свій добробут. Домінуючі групи протидіють цим прагненням і провокують тим самим їх посилення. Через це соціальна напруженість переростає в конфлікт, мирна форма конфлікту - в немирних.

Найбільш повно конфлікти проявляються в процесі соціальних революцій, однак останні неминучі тільки в закритих політичних системах, що не допускають перерозподілу влади (і благ) між класами. Відкриті системи здатні регулювати (каналізувати) конфлікти, запобігаючи їх крайні форми (громадянські війни). Для цього необхідно забезпечувати рухливий соціальний і демократичний мінімум. Соціальний мінімум передбачає систематичне (у міру наростання вимог) підвищення мінімального життєвого рівня за рахунок обмеження максимального. Демократичний мінімум передбачає надання доступу до влади активної (прагне до участі в політиці) частини всіх соціальних груп. Це дозволяє представникам останніх відстоювати свої інтереси і впливати на правлячу еліту і бюрократію. Така система цивільного співучасті компенсує недоліки представницької

демократії, надає класову боротьбу інституціалізувати, упорядкований характер і створює умови для регулювання зіткнень між різними статусними групами за допомогою консенсусу - процедури вирішення спірних питань на основі узгодження специфічних інтересів цих груп (в науковій літературі і публіцистиці консенсус зазвичай трактується як згода, тобто результат узгодження позицій).

У сучасному суспільстві виникають об'єктивні можливості для демократизації та "мирного виживання" класової боротьби, однак для реалізації цих можливостей необхідна спеціальна політика, що забезпечує: чисельну перевагу і політичний перевагу середнього класу; включення в конфлікт групових об'єднань замість традиційних класових партій; персоніфікацію сторін, що беруть участь в соціальному конфлікті [Так-Рендорф, 1991, 19]. Р. Дарендорф наголошує, що перехід до епохи мирного протікання соціальних конфліктів відбувається не на основі нескінченного вдосконалення "конституцій і інституцій", а завдяки розвитку прямого громадянського співучасті в прийнятті державних рішень (вибори посадових осіб, референдуми, ініціативні рухи громадськості, місцеве самоврядування та ін .)

Сучасна теорія конфлікту, на відміну від теорії класової боротьби, розкриває механізм запобігання і вирішення відкритих зіткнень між суспільними групами в рамках існуючої політичної системи без її революційної заміни іншою системою. Вона показує, що невід'ємною частиною цього механізму є спосіб політичних дій людей, що називається політичною культурою. Від умінь людей створювати, використовувати і змінювати політичні інститути значною мірою залежить характер протікання конфліктів. ^^ ТеорМ.Юоїї | ТН4есКофі культури доповнює теорії політичної системи і соціального конфлікту. Ця теорія заснована на твердженні, що рішення всіх проблем політичного життя залежить від відповідності системи політичних інститутів будь-якої країни політичними якостями і політичним традиціям її населення ^ Для ефективного функціонування і своєчасної зміни цих інститутів необхідно не просте, а компетентне (від лат. Competens - належний, відповідний) участь людей у політичному житті. Теорія культури змінила теорію політичної активності, яка панувала в соціології до середини ХХ в.

Традиційно вважалось, що активність має є основним джерелом виникнення і розвитку будь-яких систем, в тому числі і політичних. Насправді ця активність може носити і стихійний, руйнівний характер. Тому часто доводиться обмежувати надмірну політичну активність людей, особливо тоді, коли вони не розуміють суть ситуації, що склалася, не володіють спеціальними знаннями і навичками, необхідними як для заміни однієї системи влади іншою, так і для виконання різних політичних функцій. У процесі осмислення подібних фактів була розроблена теорія політичної культури . До числа її творців відносять ряд вчених: С. Вербу, Л. Пая, Р. Такера і ін., Проте пріоритет в цій справі належить американському соціологу Г. Алмонду. > Вперше він сформулював свою концепцію (і ввів в науковий обіг саме поняття "політична культура") ще в 1956 г ., Але в розгорнутому вигляді вона була викладена в спільній з С. Вербою роботі " **Громадянська культура: політичні установки і демократія в п'яти країнах** ", опублікованій в 1963 г . У цій книзі політична культура розглядається як "система ... мотивацій або орієнтації і установок, що регулюють поведінку людей в ситуаціях, що мають відношення до політики" [Almond, Verba, 1963, 13].

{Культура включає орієнтації трьох видів: 1) когнітивні (пізнавальні); 2) афективні (емоційні); 3) оціночні [Там же, 22]. Залежно від характеру ставлення до політичного життя Алмонд і Верба виділяють три "чистих типу" політичної культури [Там же, 17-19]: 1) парафіальну, або місцеву культуру (Parochial Political Culture); 2) подданіческая культуру (Subject Political Culture); 3) культуру участі (Participant Political Culture). Перший тип культури іноді називають патріархальним, а третій - активістського [див., Наприклад: Вятр Е. Соціологія політичних відносин. М, 1979. С. 263]. Перший тип характеризується відсутністю інтересу до політичного життя і відомостей про неї, другий - наявністю інтересу і відомостей, але відсутністю прагнення брати участь у політичному житті, третій - наявністю і інтересу до політичного життя, і стійкого прагнення грати в ній активну роль.

На думку Алмонда і Верби, в реальному житті існують умешанні тїва, що виникають в результаті поєднання елементів трьох чистих типів [Там же, 23-26]. Громадянська культура є одним з таких змішаних типів. У ній елементи третього (активістського) типу переважають над елементами першого і другого типів. Зразком такої культури Алмонд вважає політичну культуру населення США. Вона відрізняється інтересом до політичних знань, хорошою інформованістю про політичну систему своєї країни, прихильністю цій системі, активною участю в її діяльності, задоволеністю результатами цієї участі. У той же час політична культура населення США характеризується підвищеним інтересом до проблем місцевого життя, готовністю і вмінням підкорятися посадовим особам і т.д.

Значення цієї моделі політичної культури полягає в тому, що вона допомагає вивчати механізм мотивації політичної дії людей. Щоб виявити особливості цієї дії в умовах конкретної країни, треба вивчити існуючі у її населення уявлення про політичне життя, стереотипи політичної свідомості і поведінки, політичні установки і судження.

Предмет та методи Політичної соціології

Предмет Політичної соціології як дискусійний продукт.

Об'єктом політичної соціології виступають соціально-політичні відносини. Вони охоплюють **відносини між класами**, іншими соціальними **групами**, **етносами**, між **країнами** - держави, **поколіннями**, професійними структурами і т. П. Політична соціологія поглиблено вивчає **всю сукупність проблем, пов'язаних з соціально-політичними відносинами**, **свідомістю**, **культурою**, **діяльністю**, законами їх функціонування і зміни. У центрі її уваги знаходиться аналіз політики та політичної діяльності в усіх сферах життя суспільства. У **зміст об'єкта** вивчення даної галузі соціології включаються: **а)** політичні групи і об'єднання; **б)** політичні інститути і організації; **в)** політична культура (політичні цінності та норми, політичні ідеї, концепції, ідеалу, звичаї і традиції); **г)** політичні інтереси; **д)** політичні зв'язки, дії, взаємодії і відносини; **е)** політична свідомість; **ж)** політичні процеси і руху та ін. Головним об'єктом вивчення політичної соціології були і залишаються політичні системи суспільств як інституційні механізми політики і їх основні ланки - держави.

На відміну від інших політичних наук, **політична соціологія** досліджує **соціальні аспекти політики**, пов'язані із взаємодією **політики** та **соціуму**, політичного і соціального. Слід підкреслити, що вживання терміна "**політична соціологія**", "**політична наука**", до теперішнього часу не набуло **суворої визначеності**. У США, наприклад, термін "**політична соціологія**" вживається **мало**. Там вважають за краще говорити про **політичній науці**, про політології. У **Західній Європі** пріоритет віддають терміну "**політична соціологія**", а термін "**політологія**" використовують **рідко**.

Суспільно-політичні науки, маючи один і той же об'єкт, розрізняються по предмету дослідження. У цьому сенсі **політична соціологія** відрізняється від **політології**, хоча в теоретико-методологічному, категоріально-понятійному планах, а також по об'єкту, вони дуже подібні. **Відмінність** - в **предметі** вивчення. **Політологія** в основному вивчає **лише одну сферу** - **політичну**, один вид політики - "**політичну політику**", то є **відносини, пов'язані з державно-адміністративною владою, її завоюванням, утриманням, використанням**. **Політична соціологія** вивчає п олітику крїзь її **взаємодія** з усіма щодо автономними **сферами життя** - економічної, соціальної (в тому числі - національно-етнічної, демографічної, екологічної і т. П.), Політичної та духовної.

Предметом політичної соціології є **закони взаємодії всіх структур і сфер життєдіяльності суспільства з політикою**, соціально-політичні потреби, інтереси, діяльність особистостей, соціальних груп, етносів (народів), їх організацій, рухів, інститутів.

Сучасна політична соціологія використовує в дослідженнях різні методологічні підходи, власний понятійний апарат. Межі досліджень, що проводяться політичною соціологією як

спеціалізованим напрямком науки, не завжди чітко позначені. **Соціологи**, підкреслюючи, що політична соціологія в тій чи іншій мірі пов'язана з функціонуванням політичних інститутів, **концентрують увагу на сприйнятті населенням влади і різних форм її існування і розвитку. Політична соціологія пояснює ці явища з позицій політичної свідомості і політичної поведінки як всього населення, так і різних соціально-класових груп.** Сучасна політична соціологія прагне **подолати** раніше існувало **протиставлення держави і суспільства: держава** розглядається як **один з політичних інститутів**, а політичні інститути як різновид соціальних інститутів, взаємини всередині їх і з іншими інститутами завжди в тій чи іншій мірі мають політичне звучання.

Предмет політичної соціології як науки і наукової дисципліни є темою **незавершених дискусій**. Це пов'язано з тим, що **політична соціологія сформувалася як результат синтезу соціологічних і політичних знань**, соціологізації політичної науки, розвиваючись в рамках кожної з цих наук. Тому вона визначається іноді як **дочірня дисципліна соціології та політології**.

Поняття <соціологія політики> безпомилково визначає ділянку, підрозділ загального поля соціології так само, як, наприклад, соціологія релігії відпочинку і т. Д. Використовуючи його, ми уточнюємо, що **підхід, область або фокус дослідження соціологічність**.

Поняття **< політична соціологія >**, навпаки, **нечітко**. Воно може вживатися як синонім соціології політики, але може означати і що-небудь інше. Вживання поняття політичної соціології робить фокус підходу неясним. Багато європейських дослідників, подібно до Морісу Дюверже, вважають, що **<в найзагальнішому сенсі ці два поняття (політична соціологія і політичні науки) синонімічні>**⁵.

Політична соціологія сьогодні являє собою найчастіше **< соціологічну редукцію> політики**. Цей підхід так само легітимний, як і інші, але **ми будемо називати його <соціологією політики>**.

Політична соціологія народжується тільки тоді, коли соціологічний і <політологічний> підходи поєднуються і перетинаються. Якщо **< соціологія політики >** має справу з **неполітичними причинами** того, чому люди в політичному житті надходять саме так¹⁰, **тополітичні соціологи повинні для з'ясування цього включати і політичні причини**. Справжня політична соціологія в зв'язку з цим є міждисциплінарним проривом, які займаються пошуком широкомасштабних моделей, що включають в якості змінних дані кожного складового компонента.

Зі словника !!!!!!!!!!!!!!!

Інтерпретація предмету Політичної соціології в межах провідних наукових шкіл.

У ХХ ст. розвиток політичної соціології характеризується використанням різних підходів до вивчення політичних процесів: інституційний (Дж. Брайс, А. Бентлі), бихевиористський (Ч. Мерриам, Д. Вальдо, К. Боулдинг), постбіхевіористський (Р. Ч. Міллс, С. Додд), моделювання (Д. Істон, К. Дойч, Г. Алмонд), ціннісний (Г. Лассуелл, Л. Хоффман, Ф. Бро). Характерною особливістю політичної соціології є її національна специфіка. Якщо в **США** і дослідження носять яскраво виражений **емпіричний** характер і стосуються різних аспектів політичної влади і конфліктів, то в **ФРН** вони були тісно пов'язані з **державознавством і політичною філософією**, а в **Великобританії** - з **політичною історією і політичною економією**. У післявоєнний період, особливо в 60-х роках і пізніше, в ряді країн Заходу в університетах стали створюватися кафедри і вводиться навчальні програми по соціології політики, політичної соціології та ін.

Політична соціологія в Росії ХІХ-початку ХХ ст. - це, безсумнівно, частина світової науки, тим більше що обмін ідеями вітчизняних і західних вчених здійснювався тоді безперешкодно і інтенсивно. У той же час вона має ряд відмінних рис, пов'язаних з історичними особливостями загального положення гуманітарної думки Росії.

1. Політична соціологія визначається як соціологічне пояснення прояву влади, як така інтерпретація загальної соціологічної теорії, яка проблемі влади відводить центральне місце ¹¹ (Єжи Вятр).
2. Як наука, що займається громадськими засадами влади у всіх інституалізовані секторах суспільства ¹² (Морріс Яновиц).
3. Як дисципліна, що вивчає взаємини між суспільством і державою, між соціальним ладом і політичними інститутами ¹³ (Сеймур Мартін Ліпсет).
4. Як додаток загальної системи відліку змінних і пояснювальних моделей соціології до дослідження комплексу різних видів політичної діяльності і політичної свідомості (по аналогії з підходом Дж. М. Смелзер до визначення економічної соціології).
5. Як гілка соціологічної науки, яка розкриває ставлення суспільства до держави і інститутів розподілу і формування влади, яке проявляється насамперед у спрямованості політичної свідомості і політичної поведінки - тобто, взаємодія гос-ва і гражд. общва. Росія, Ж. Т. Тощенко г і В. Е. Бойков ¹⁴.
6. Як <наука про взаємодію між політикою і суспільством, між соціальним ладом і політичними інститутами і процесами. Вона з'ясовує вплив неостальной, неполітичною частини суспільства і всієї соціальної системи на політику, а також її величезний вплив на своє навколишнє середовище> (Іванов, Семигін)

Співвідношення Політичної соціології Із політологією, політекономією, Політичною філософією ТОЩО.

Американський соціолог С. Ліпсет запропонував вдалий варіант розмежування предметів політичної соціології і політології. На його думку, обидві науки вивчають сферу взаємодії держави і суспільства, але кожна з них розглядає її з різних сторін: політична соціологія починає з суспільства і досліджує його вплив на державу (формальні інститути розподілу і здійснення влади), а політологія починає з держави і досліджує його вплив на суспільство. Для політичної соціології політичні інститути є різновидом засобів соціальної дії людей (поряд з економічними та ін.). Для політології політичні дії людей - один з чинників виникнення, існування і розвитку політичних інститутів. **Інститути - це, звичайно, дія, але накопичене.**

Смелсер стверджує з оціологія може бути визначена як дисципліна, яка <воліє як пояснюють переломних соціально-структурні умови> ⁷. Відповідно, політична наука може бути визначена як наука, що за краще використовувати в цих цілях політико-структурні умови

Міждисциплінарність повинна бути, але її немає. Тому є соціологія політики, але немає політсоціології.

Чим більше роль політики, тим менше роль <об'єктивних чинників>. Всі наші об'єктивні повинності все в більшій мірі підпорядковані і обумовлені політичною невизначеністю. Тим вище в цих умовах значимість політичних наук, здатних передбачити цю невизначеність

Політична філософія - розділ філософії, що вивчає ідеї, які стосуються політики, політичним цінностям, сутності політичної дійсності і інтелектуальним передумов політичного аналізу.

Політична філософія - галузь знань, яка вивчає політику як ціле, її природу, значення для людини, взаємини між особистістю, суспільством і державною владою і розробляє ідеали, а також загальні критерії оцінки політики.

Політична філософія історично була пов'язана з пошуками людиною надійного знання про політичні феномени. Пізніше, ближче до нашого часу, її стала великою мірою займати історія ідей. Нині з нею змагається, а в деяких відносинах і тіснить її, емпірична теорія, свої підстави шукає не в розумі, логіці або інтуїції, а в науково верифікованих пропозиціях. Проте, за політичною філософією зберігається важлива роль в сучасній політології і в викладанні політичної науки.

Об'єкт політичної філософії - це політична рефлексія. Предмет - основні поняття політичної рефлексії. Суб'єктом політичної рефлексії може бути один індивід, партія, народ.

Предмет політичної економії: об'єктом дослідження буде соціум, соціальні зв'язки. Але цей об'єкт вивчають і психологи, і соціологи, і політологи і т.д. Предметом же політекономії будуть соціально-економічні явища, які складаються в певних сферах, які в різні періоди часу були в фокусі уваги політекономії.

Специфіка методів теоретичного Пізнання політики.

Основою політичної соціології, як і загальної соціології, що відрізняє названі дисципліни від інших суспільних наук, **являються емпіричні методи і конкретно-соціологічні дослідження, а саме - використання статистичних даних, аналіз документів, анкетне опитування, лабораторні експерименти, спостереження** поведінки людей в екстремальних умовах і т.п. Особливе значення в реалізації цих методів політична соціологія надає наступній сукупності форм і норм: діалог, врахування інтересів сторін і соціальної психології людей, аргументація, переконання, вивчення громадської думки та опора на нього, політична і ідеологічна терпимість, віра в людей, консенсус. Широко використовуються політичною соціологією та загальнонаукові, міждисциплінарні методи: аналіз і синтез, абстрагування і сходження від абстрактного до конкретного, поєднання логічного та історичного аналізу; моделювання, математичні методи.

3. Політична соціологія в цілому вивчає **чотири рівні соціально-політичних відносин:**

1. **Загальний** політико-соціологічний рівень, що означає вивчення громад законів функціонування соціально-політичних систем, політичної діяльності, взятих в їх цілісності.
2. **Країнознавчий** рівень, що описує і аналізує соціально-політичні відносини окремих країн.
3. **Процесуальний** рівень, орієнтований на вивчення окремих соціально-політичних процесів і видів політичної діяльності, до прикладу, вивчення виборчих кампаній.
4. **Аналітичний** рівень конкретних соціологічних досліджень, виявлення і аналізу громадської думки.

Вихідними ключовими поняттями, більш того, концептуальною основою для політичної соціології є категорії **"Товариство", "Політика", "Соціально-політичні дії і відносини"**. Зростаюча роль політичної соціології в сучасних вітчизняних умовах визначається наступними факторами:

1. Вхідження в ринкову економіку, створення політичних структур, відповідних їй.

2. Множення числа об'єктів і суб'єктів політичних відносин, ускладнення їх змісту і структури.

3. Необхідність формування політичної культури особистості і суспільних груп.

4. Підвищення ролі особистості в політиці, в виконанні громадянських обов'язків.

Позитивні та негативні Особливості емпірико-соціологічного Вивчення політичних явищ та процесів. Політичний соціолог як «прилад, что впливає».

Політичні соціологи більш зацікавлені в побудові теорій щодо подій, ніж в самих подіях. Тут вони протилежні історикам, в основному зосереджується на приватних подіях (Громадянська війна в Америці, французька революція і т. Д.).

Теорії тут часто нечітко і неадекватно сформульовані, і їх зв'язку з <реальним світом> часто довільні. Звідси наявність варіантів теоретичних підходів в поясненні однієї і тієї ж сукупності даних. Такий стан, близьке до теоретичної анархії, характерно в даний час для соціальних наук.

- Політична соціологія - це галузь соціології, що вивчає фактори, механізми і форми соціальної дії людей в сфері державної влади.
- Політична соціологія з'ясовує ступінь впливу об'єктивних і суб'єктивних, матеріальних і ідеальних, що диференціюють і інтегрують, статичних і динамічних факторів на політичне дію людей.
- Політична соціологія концентрує свою увагу на поведінкових, а не інституційних (як політологія) аспектах дослідження сфери влади.
- Політична соціологія проводить не тільки емпіричний, а й теоретичний аналіз, а також виробляє практичні рекомендації з метою вдосконалення технології політичної дії.

ПІДСУМОК

Як би не відрізнялися підходи до предмету політичної соціології, ясно, що **мова йде про вивчення впливу соціальних відносин** (соціальної сфери) на **політичні** (політичну) і **політичних** на соціальні, інакше кажучи, про **діалектику їх взаємодії і взаємовпливу**. Останнє проявляється в політичній діяльності і політичній поведінці людей, що складають ті чи інші соціальні спільності і мають свої специфічні інтереси, зміст яких передбачає створення і функціонування спеціальних політичних і громадських структур, інститутів, організацій.

Політичні соціологи повинні зосереджуватися на розгляді того, **як суспільство впливає на державу**, вивчаючи <силове поведінку> у всіх його проявах і у всій сукупності інструментів, за допомогою яких воно реалізується. Це практично робить політичну соціологію тотожною всієї соціології. На практиці, однак, **політичні соціологи намагаються концентрувати увагу на <силовому поведінці> в тій мірі, в якій це дозволяє розуміти специфіку і спосіб роботи політичної системи.**

Ми виходимо з того, що політична соціологія - це галузь соціології, **що концентрується головним чином на аналізі взаємодії політики і суспільства**. При цьому **політика** визначається в термінах **класу дій**, а не в поняттях **сукупності інститутів або організацій**. Ми розглядаємо **політику як особливу сукупність соціальних дій**, відображених або формованих в численних і різноманітних організаційних контекстах.

Центральне питання п.с. - це ВЛАДА. Тому про неї в кінці ☺.

Позитивні та негативні Особливості емпірико-соціологічного Вивчення політичних явищ та процесів. Політичний соціолог як «прилад, что впливає».

Політичні соціологи більш зацікавлені в побудові теорій щодо подій, ніж в самих подіях. Тут вони протилежні історикам, в основному зосереджується на приватних подіях (Громадянська війна в Америці, французька революція і т. Д.).

Теорії тут часто нечітко і неадекватно сформульовані, і їх зв'язку з <реальним світом> часто довільні. Звідси наявність варіантів теоретичних підходів в поясненні однієї і тієї ж сукупності даних. Такий стан, близьке до теоретичної анархії, характерно в даний час для соціальних наук.

ВПЛИВ соцдослідження НА ПОЛІТИКУ !!!!! ОСОБЛИВО ПОЛІТИЧНИХ !!!!!

Марксистська парадигма в Політичній соціології.

Концепція панування, класової БОРОТЬБИ та політики К.Маркса; теоретичні внески СУЧАСНИХ негегельянської (А. Грамші, Д. Лукач), структурної (Л.А. Льюссер), критичної (Е. Фромм, Т. Адорно, Г. Маркузе), історичної (І. Валлерстайн), аналітичної (Е.Роемер, Е. Райт) шкіл марксизму; Особливості постмарксистського методу інтерпретації політики (Ж. Лакло, Ш. Муфф).

Сама розгорнута система, яка легко модифікується. Ряд універсальних категорій. Трудова теорія вартості - прибуток як результат експлуатації, яка весь час посилюється і поглиблює протиріччя. Виходить прихована громадянська війна.

Суспільно-економічні формації. Структури гноблення - основи панування - це відчуження (рез-т приватної власності) і експлуатації. Відчуження: гос-во представляє «загальний інтерес», але свобода працівника - це свобода приходу на ринок праці і продатися. А експлуататор створює панівний клас, чие панування виходить за межі економіки (ідеологія, культура, релігія). Але: Прогрес, соц.оптимізм.

Словом, є соціологія марксизму і безліч постмарксистської течій, шкіл, які називаються марксистськими. Друге. Маркс і Енгельс одними з перших стали використовувати емпіричні соціологічні дослідження у своїх теоретичних роботах - "Анкета для робочих", " Становище робітничого класу в Англії "і ін

Діалектичний матеріалізм і соціологія

Маркс висунув і обґрунтував ту незалежну змінну, яка, на його думку, відіграє вирішальну роль, -Спосіб матеріального виробництва. При цьому він відстоював положення про первинність буття по відношенню до суспільній свідомості **не в сенсі появи в часі спочатку** першого, а потім другого, а в плані визнання вирішальної ролі першого в процесі взаємодії. Відправним пунктом аналізу всіх товариств для Маркса було з'ясування стану продуктивних сил, наукового і технічного знання, матеріальних відносин між людьми. **Ідеї ж, суб'єктивні сподівання людей відображення насамперед цих відносин і тому не можуть виступати в Як головний, вирішального чинника суспільних змін .**

Мабуть, жодне інше положення, як це (ів минулому, і нині), що не піддається самої інтенсивної критиці, що Маркс виходить з економічного детермінізму.

Разом з тим у висловлюваннях самого Маркса, неможливо проглядається прагнення звести дію всіх факторів суспільного життя лише до одного - економічному, заперечується їх взаємодію. більш того, за життя сам Маркс всіляко відхрещувався від економічного

детермінізму, заявляючи, що не можна трактувати економічну необхідність так, ніби лише вона є активним чинником, а все інше - лише пасивне слідство. Маркс був першим соціологом, який розглядав суспільство як об'єктивну саморозвивається реальність. джерелом цього саморозвитку є протиріччя і конфлікти насамперед в матеріальній життя.

З форм розвитку продуктивних сил ці відносини перетворюються на їх окови. Тоді настає епоха соціальної революції ... Свідомість треба пояснювати з суперечностей матеріального життя, з існуючого конфлікту між суспільними продуктивними силами і виробничими відносинами "

Рушійною силою розвитку суспільства виступає протиріччя між продуктивними силами і виробничими відносинами. Соціальна революція - є не політична випадковість, а закономірний прояв історичної необхідності. Свідомість людей відображає реальні життєві протиріччя. Змінюються протиріччя і конфлікти - відповідно змінюються форми мислення людей, відбувається переоцінка цінностей. Якщо постійно не враховуються матеріальні інтереси мас, якщо протиріччя наростають і поглиблюються, то виникає революційну свідомість, що приводить маси в рух, і через соціальну революцію відбувається радикальна зміна, якісне оновлення суспільних відносин.

Такий погляд на суспільство увійшов в історію суспільної думки як діалектичний матеріалізм. Він був застосований Марксом до конкретного аналізу капіталізму його часу.

Отже, за Марксом, на певному рівні розвитку продуктивних сил буржуазні відносини стають перешкодою на шляху прогресу, яке усувається в результаті соціальної революції. Разом з тим, в останні роки життя Маркс шукав і альтернативні варіанти, що мають пряме відношення до соціологічного аналізу виникаючих нових реалій капіталістичного ладу.

Соціологічна теорія марксизму включає в себе системний аналіз класів, соціальних відносин і класової боротьби. За Марксом, приналежність людини до класу, його соціальні інтереси обумовлені перш за все економічними відносинами.

У соціальній поляризації Маркс бачив джерело антагонізму класів, глибинну причину класової боротьби. Таким чином, за Марксом, люди є продуктом суспільства і перш за все об'єктивного стану в процесі виробництва. але, будучи залученими в класову боротьбу, вони стають самі творцями суспільства

Особливо важливо для виокремлення класу, на думку Маркса, - усвідомлення приналежності до соціального єдності, відчуття відмінних інтересів від інтересів інших груп, наявність волі до спільних дій. Він підкреслював, що відмінність класових інтересів виникає не з суб'єктивного мислення індивідів, а з їх об'єктивного положення в суспільстві і перш за все в процесі виробництва. Люди можуть не усвідомлювати своїх класових інтересів і тим не менше керуватися ними в своїх діях.

Соціологія революції

Маркс допускав різні форми класової боротьби. Він не заперечував значимість мирних форм боротьби в рамках профспілкового руху, але вважав, що реформістська боротьба, принаймні, в ранній період розвитку капіталізму, не дозволить проблему антагонізму, не призведе до подолання відчуження трудящих від засобів виробництва. кардинальне вирішення проблеми він вбачав у соціальній революції.

Широко відомі його слова "революції - локомотиви історії" і в той же час не затребувані його думки про те, що революційну боротьбу важко регулювати, що її кінцеві результати часто виявляються мало схожими на декларували революціонерами мети. А Енгельс прямо вказував, що "у всякій революції неминуче робиться безліч дурниць".

Головним питанням революції Маркс вважав питання про владу. Це дуже багатогранна проблема, яка аж ніяк не зводилася соціологом до ідеї диктатури пролетаріату, як це уявлялося в "радянському" марксизмі. Перш за все слід торкнутися того, які елементи політичної реальності марксистська соціологія відносить до влади. У ранніх роботах Маркс і Енгельс **-жизнедеятельность громадянського суспільства** характеризували як "ширий вогнище і арену всієї історії". А в більш зрілих роботах, підкреслюючи **єдність громадянського суспільства і держави**, вони прямо вказували, що перше виступає як зміст, а друге - як форма:

При цьому Маркс і Енгельс відзначали, що власне державна влада, її монополія ніколи не забезпечить свободу; навпаки, справжня свобода можлива лише там, де є емансиповані громадянське суспільство, здатне диктувати свою волю державі

Дуже суперечливі і односторонні інтерпретації ідей Маркса про "злам" буржуазної держави в процесі революції. У роботах початку 50-х рр. Маркс беззастережно відстоював ідею "зламу" і, зокрема, писав: "Все переверноти удосконалили цю машину замість того, щоб зламати її". Однак пізніше Маркс і Енгельс **відзначили весь значимий для характеристики влади "поворотний пункт", з якого виникає і отримує розвиток тенденція відокремлення держави від економічно пануючого класу**: буржуазія "втрачає здатність до виключного політичного панування; вона шукає собі союзників, з якими, залежно від обставин, вона або ділить своє панування, або поступається його цілком". **Така держава вже треба не "ламати", а "переробляти": "Мова йде просто про вказівку на те, що перемиг пролетаріат повинен заново переробити бюрократичний, адміністративно-централізований апарат, перш ніж зможе використовувати його для своїх цілей".**

Важливе місце в марксистській соціології революції займає ідея про **"відмирання" держави**, яка постійно коректувалася і шліфувати. За Марксом, необхідним етапом на шляху до бездержавного самоврядування є встановлення політичної влади робітничого класу у вигляді диктатури пролетаріату. Однак на основі аналізу конкретного революційного досвіду Паризької Комуни **Маркс усвідомив багато негативні сторони вельми короткою практики диктатури пролетаріату, істотно переглянувши ряд своїх колишніх міркувань**. Так, в роботі "Громадянська війна у Франції" він зробив висновки про те, що **насильство яких би то не було соціальних груп над іншими в кінцевому підсумку обертається несвободою для всіх; що робітничого класу надалі необхідно вести боротьбу "найбільш раціональним і гуманним шляхом"**.

Марксисты: додавання середнього класу і модернізація теорії експлуатації, контролю; відділення держави від правлячого класу (складний інститут замість машини придушення - ідея самого Маркса, див.вище): Ремер, Е.О.Райт.
Класова свідомість як передумова класової боротьби. Грамші, Ленін, Лукач.

Капіталізм в світовому масштабі: імперіалізм, глобалізація (Ленін, Валлерстайн).
Ідеології, гегемонія, дискурсивний контроль (боротьба за історичність): Грамші, Альтюсер, Фуко.
Капітали: Бурдье.

Франкфуртська школа і критична соціологія (!!!!)

Фромм і Маркузе : фрейдомарксизм. Плюс екзистенціалізм Хайдеггера. Критика бурж.общества. Одномірність (технології проти сенсу і прагнень). Дискурсивна боротьба. Маніпуляція. Технологічна раціональність - це не раціональність. Нові ліві, ліві екстремісти. У Фромма - пригнічення і експлуатація як відображення придушення інстинктів і свободи.

Екзистенціалістським марксизм: **Сартр**. Індивід - джерело діалектики, він відчужений сам від себе, потрібно відновити його цілісність.

Лукач : неортодоксальний марксизм, анархо-синдикалізм. Межа організації, антибюрократизм. Відчуження і криза культури.

Альтюсер : ідеологія - основний засіб вирішення екон.протіворечій. Структуралістський марксизм. Надбудова необхідна базису, хоч і породжена ним. Альтюсер ставив перед собою завдання захисту ортодоксального марксизму від погроз емпіризму, гуманістичних, реформістських тенденцій в Єврокомунізм, з одного боку, і культу особистості - з іншого. У 1948 році вступає до Французької комуністичної партії. Десталінізація 1956 року надихнув багатьох французьких лівих, включаючи Роже Гароді і Сартра перейти на більш помірні, відкриті для діалогу з християнством і екзистенціалізму позиції. Однак Альтюсер замість цього запропонував теоретичний антигуманізм, симпатизуючи маоїстам і пішовши таким чином проти офіційного курсу ФКП. А. стверджує, що поняття гуманізму є не науковим, а ідеологічним, за ним немає до.-л. реальності, воно не грає пізнавальну роль. Не заперечуючи практичну важливість гуманізму як ідеології, А. виступає за радикальне відділення науки і теорії від ідеології.

Міллс : теорія еліт плюс панівний клас і експлуататори, владна еліта. Американські нові ліві.

Грамші : марксизм - філософія практики. Детермінізм не потрібен, це вульгаризація: зв'язок базису і надбудови неоднозначна. Культура як запобіжник від тоталітаризму. Комунізм - лібералізм для більшості або всіх. Авторитаризм - «пасивна революція зверху».

Згідно **Грамші**, влада пануючого класу тримається не тільки на насильстві, а й на згоді. Механізм влади - не тільки примус, а й переконання. Оволодіння власністю як економічна основа влади недостатньо - панування власників тим самим автоматично не гарантовано і стабільна влада не забезпечується Положення, при якому досягнутий достатній рівень порозуміння, Грамші називає гегемонією. Гегемонія - не застиглий, одного разу досягнуте стан, а тонкий і динамічний, безперервний процес. При цьому «державна є гегемонією, одягнений в броню примусу». Іншими словами, примус - лише броня набагато більш значного змісту. Більш того, гегемонія передбачає не просто згоду, але доброзичливе (активне) згоду, при якому громадяни бажають того, що потрібно панівному класу. Грамші дає таке визначення: «Державна - це вся сукупність практичної і теоретичної діяльності, за допомогою якої пануючий клас виправдовує і утримує своє панування, домагаючись при цьому активного згоди керованих»

Ми пам'ятаємо, як таке тривале гігантське зусилля створювала ідеологічна машина КПРС під час перебудови, перш ніж в свідомості «совка» було остаточно зламано культурне ядро радянського суспільства і встановлено, хоча б на короткий термін, гегемонія

«приватизаторів». Вся ця «революція зверху» (за термінологією Грамші "пасивна революція») була в точності спроектована в відповідності з вченням про гегемонію і молекулярної агресії в культурне ядро.

Хто ж головна дійова особа у встановленні або підриві гегемонії? Відповідь Грамші однозначний: інтелігенція. І тут він розвиває цілу главу про суть інтелігенції, її зародження, ролі в суспільстві і ставлення з владою. Головна суспільна функція інтелігенції - не професійна (інженер, учений, священик і т.д.). Як особлива соціальна група, інтелігенція зародилася саме в сучасному суспільстві, коли виникла потреба у встановленні гегемонії через ідеологію. Саме створення і поширення ідеологій, встановлення або підрив гегемонії того чи іншого класу - головний сенс існування інтелігенції.

Ленін: імперіалізм - вища стадія капіталізму, переддень революції, в світовому масштабі.

Диктатура пролетаріату - проміжний етап до комунізму, якому передують соціалізм (немає експлуатації, але ще немає і достатку). Соцреволюції в окремо взятій країні. Мораль за межами релігійних догм: перевіряема, раціональна і верифікована. Класова.

Ліфшиц: Він повторює банальності ходячого релятивізму, який стверджує, що немає ніякої об'єктивної істини, що всі епохи та стилі однаково хороші, що потворне має навіть перевагу перед прекрасним, тому що воно більш «провокує».

Міллс: теорія еліт плюс панівний клас і експлуататори, владна еліта. Американські нові ліві.

Грамші: марксизм - філософія практики. Детермінізм не потрібен, це вульгаризація: зв'язок базису і надбудови неоднозначна. Культура як запобіжник від тоталітаризму. Комунізм - лібералізм для більшості або всіх. Авторитаризм - «пасивна революція зверху».

Згідно **Грамші**, влада пануючого класу тримається не тільки на насильстві, а й на згоді. Механізм влади - не тільки примус, а й переконання. Оволодіння власністю як економічна основа влади недостатньо - панування власників тим самим автоматично не гарантовано і стабільна влада не забезпечується Положення, при якому досягнутий достатній рівень порозуміння, Грамші називає гегемонією. Гегемонія - не застиглий, одного разу досягнуте стан, а тонкий і динамічний, безперервний процес. При цьому «держава є гегемонією, одягнений в броню примусу». Іншими словами, примус - лише броня набагато більш значного змісту. Більш того, гегемонія передбачає не просто згоду, але доброзичливе (активне) згоду, при якому громадяни бажають того, що потрібно панівному класу. Грамші дає таке визначення: «Державою - це вся сукупність практичної і теоретичної діяльності, за допомогою якої пануючий клас виправдовує і утримує своє панування, домагаючись при цьому активного згоди керованих»

Ми пам'ятаємо, як таке тривале гігантське зусилля створювала ідеологічна машина КПРС під час перебудови, перш ніж в свідомості «совка» було остаточно зламане культурне ядро радянського суспільства і встановлено, хоча б на короткий термін, гегемонія «приватизаторів». Вся ця «революція зверху» (за термінологією Грамші "пасивна революція») була в точності спроектована в відповідності з вченням про гегемонію і молекулярної агресії в культурне ядро.

Хто ж головна дійова особа у встановленні або підриві гегемонії? Відповідь Грамші однозначний: інтелігенція. І тут він розвиває цілу главу про суть інтелігенції, її зародження, ролі в суспільстві і ставлення з владою. Головна суспільна функція інтелігенції - не професійна (інженер, учений, священик і т.д.). Як особлива соціальна група, інтелігенція зародилася саме в сучасному суспільстві, коли виникла потреба у встановленні гегемонії

через ідеологію. Саме створення і поширення ідеологій, встановлення або підірвання гегемонії того чи іншого класу - головний сенс існування інтелігенції.

Дискурсивний контроль (боротьба за історичність): **Фуко**.

Альтюсер: ідеологія - основний засіб вирішення екон.протіворечій. Структуралістський марксизм. Надбудова необхідна базису, хоч і породжена ним. Альтюсер ставив перед собою завдання захисту ортодоксального марксизму від погроз емпіризму, гуманістичних, реформістських тенденцій в Єврокомунізм, з одного боку, і культу особистості - з іншого. У 1948 році вступає до Французької комуністичної партії. Десталінізація 1956 року надихнув багатьох французьких лівих, включаючи Роже Гароді і Сартра перейти на більш помірні, відкриті для діалогу з християнством і екзистенціалізму позиції. Однак Альтюсер замість цього запропонував теоретичний антигуманізм, симпатизуючи маоїстам і пішовши таким чином проти офіційного курсу ФКП. А. стверджує, що поняття гуманізму є не науковим, а ідеологічним, за ним немає до.-л. реальності, воно не грає пізнавальну роль. Не заперечуючи практичну важливість гуманізму як ідеології, А. виступає за радикальне відділення науки і теорії від ідеології.

Ремер, Е.О.Райт.

Фуко. Бурдье.

Немарксистські підходи до соціологічного вивчення політики

Панування, Вплив, бюрократія та легітимність у веберівській традиції (М. Вебер, Д.Хелд). Перспективи та можливості синтезу веберівського та Марксистського підходів. Конфліктологічні та структурно-функціональні Пояснення політики. Концепція влади Р. Дарендорфа. Особливості елітаристських та плюралістичних підходів (А.Лейпхарт, Д.Хіглі, Р. Даль). Концепції політики як СОЦІАЛЬНОГО інституту та системи (Т.Парсонс, Г. Алмонд, Д.Істон).

Підходи «постмодерного повороту» в Політичній соціології

Концепції взаємозв'язка політики, влади і культури (М. Фуко), постмарксистські Концепції СОЦІАЛЬНИХ рухів та радикальної демократії (А.Турен, Г.Тіллі, Ж.Лакло, Ш.Муфф), концепція політичного поля та панування (П. Бурдье 'є), Концепції раціонально-комунікативної Згоди (Ю.Габермас), теорія та практика «керованих», «суверенних» та «тоталітарних» демократій (З.Бжезінській, В.Сурков, С.Кара-Мурза, Д.Тобіано).

Панування, Вплив, бюрократія та легітимність у веберівській традиції (М. Вебер, Д.Хелд).

Основні категорії розуміючої соціології - це поведінка, дія і соціальна дія. Поведінка - найбільш загальна категорія діяльності, яка стає дією, якщо чинний пов'язує з ним суб'єктивний сенс. Про соціальний дії можна говорити тоді, коли дія співвідноситься з діями інших людей і орієнтується на них

Вебер виділяє чотири типи соціальної дії:

цілераціональна - коли предмети або люди трактуються як засобу для досягнення власних раціональних цілей;

ценностнорациональное - визначається усвідомленою вірою в цінність певного дії незалежно від його успіху;

афективний - визначається емоціями;

традиційне - визначається традицією чи звичкою.

Вебер виділяє дві ідеальнотіпіческіе організації економічної поведінки: традиційну і цілераціональна. Перша існує з давніх-давен, друга розвивається в Новий час. Подолання традиціоналізму пов'язано з розвитком сучасної раціональної капіталістичної економіки, яка

передбачає наявність певних типів соціальних відносин і певних форм соціального порядку. Аналізуючи ці форми, Вебер приходять до двох висновків: ідеальний тип капіталізму описується ним як торжество раціональності у всіх сферах господарського життя, причому такий розвиток не може бути пояснено виключно економічними причинами. В останньому випадку Вебер полемізує з марксизмом. У своїй роботі «Протестантська етика і дух капіталізму» Вебер намагається пояснити генези сучасного капіталізму, зв'язавши цю проблему з соціологією релігії, зокрема протестантизму. Він вбачає зв'язок між етичним кодексом протестантських віросповідань і духом капіталістичної економіки, заснованої на ідеалі підприємця-раціоналіста. У протестантизмі на противагу католицтва упор робиться не на вивченні догматики, але на моральній практиці, що виражається в мирському служінні людини, у виконанні свого мирського боргу. Це те, що Вебер назвав «мирським аскетизмом». Паралелі між протестантським акцентом на мирському служінні і ідеалом капіталістичної раціональності дозволили Веберу зв'язати Реформацію і виникнення капіталізму: протестантизм стимулював виникнення специфічних для капіталізму форм поведінки в побуті і господарському житті. Мінімізація догматики і ритуалу, раціоналізація життя в протестантизмі за Вебером стало частиною процесу «чарів світу», розпочатого давньоєврейськими пророками і давньогрецькими вченими і йде до кульмінації в сучасному капіталістичному світі. Цей процес пов'язаний зі звільненням людини від магічних забобонів, автономізацію індивіда, вірою в науковий прогрес і раціональне пізнання.

У соціології влади Вебер також дотримується свого методу. Відповідно до нього виділяється три типи легітимації влади (панування): 1) раціональний, заснований на вірі в законність існуючих порядків і законне право пануючих на віддачу наказів; 2) традиційний, заснований на вірі в святість традицій і право володарювати тих, хто отримав владу відповідно до цієї традицією; 3) харизматичний, заснований на віру в надприродну святість, героїзм чи якість інше гідність володаря і його влади. У цьому контексті формулюється веберівська теорія раціональної бюрократії, пов'язаної з першим типом влади. У своєму аналізі демократії Вебер формулює наявність двох видів цього типу правління: «плебесцітної вождистської демократії» та різноманітні форми «демократії без вождя», мета якої зведення до мінімуму прямих форм панування людини над людиною завдяки виробленню раціональних форм представництва, колегіальності і поділу влади. Праці Вебера надали суцільнішого впливу на соціологію ХХ століття і продовжують бути актуальними сьогодні.

Відомий як один з творців моделі раціональності, а також як дослідник моделей бюрократії, механізмів функціонування влади, легітимності. Виділяв легітимну і нелегітимну владу. Легітимність в його трактуванні означає можливість забезпечення стійких відносин в сфері керівництва - підпорядкування. Розрізняв три підстави легітимності. Основна проблематика - два типи носіїв організаційного та економічного поведінки: традиційний і етичний суб'єкти діяльності; сутність влади, авторитет, структура влади; форми і принципи легітимної влади; принципи формальної організації людської діяльності. Автор концепції трьох типів виконавчої влади та концепції раціональної бюрократії.

Антипозитивізм.

Різниця між історичними і соціологічними ідеально-типовими конструкціями - локальні і абстрактні.

Немає законів, немає універсалій. Тільки тенденції.

Раціоналізація як джерело західного світу.

Перспективи та можливості синтезу веберівського та Марксистська підходів. згадати

Наприклад, Дарендорф. Може бути, Е.О.Райт .?

Концепція влади ? Р. Дарендорфа.

Марксист-немарксист. Клас веде походження від власності, але основою класової єдності і розвитку є ставлення до влади (власність на ср-ва пр-ва і т.д. - одна з підстав влади). Два типу інтересів: володар і підлеглий, постійна конкуренція саме за владні ресурси. Життєві шанси: в совр.общ-ве знімають різке нер-во. Але сьогодні нер-во - суто екон., А не в правах. Конфліктність тих, хто має права, не маючи грошей, висока і позасистемна. На відміну від Маркса: конфлікт невичерпний. І циклічний (привіт Вебером).

Концепції політики як СОЦІАЛЬНОГО інституту та системи (Т.Парсонс, Г. Алмонд, Д.Істон).

Т. Парсонс (типовий веберіанец, дія як джерело системи, змінні і функції) досліджував структуру і функції суспільства, - висловлюючись сучасною науковою мовою, застосував до нього системно-структурний і системно-функціональний аспекти системного підходу. Сукупність встановлених їм функцій політичної системи, - інтеграція, вироблення і реалізація спільних цілей, - являє собою зміст її зв'язку з системою більш високого порядку - суспільством. Політична система досліджена їм в системно-функціональному аспекті.

Алмонд - динамічна рівновага політсистеми, їх взаємодія на основі різних культур (на відміну від Істона). Усередині системи купа різних інтересів, вони стикаються, об'єднуються, враховуються системою. Порівняння і типологізація політкультура - схематична і ідеологізована. Системний структурний функціоналізм.

Акцент уваги **Істона** - на мінливості і динамічності політичних систем, на ролі різних структур в підтримці безперервності функціонування політичної системи. Істон визначає політичну систему як взаємодії, за допомогою яких в суспільстві здійснюється розподіл цінностей і на цьому ґрунті запобігають конфлікти між членами суспільства. При розгляді політичних систем Істон використовує кібернетичний принцип виміру показників функціонування системи на її «вході» (запити і потреби громадян) і «виході» (рішення і дії влади).

Особливості елітаристських та плюралістичних підходів (А.Лейпхарт, Д.Хіглі, Р. Даль).

Різновид структурно-функціонального підходу. Логіка в розподілі влади і впливу між групами. У нерівному. При елітах маси не відповідають за те, що відбувається, але і не беруть участі в ньому (або тільки на виборах, якщо демократія). Плюралізм - купа груп впливу, жодна людина не перемагає і не може тиранити; інтереси однієї людини розподілені між різними групами; типу урівноваження. Але залишаються меншини, залишається зв'язка конкуренція між групами і т.д. **Аренд Лейпхарт** - багатоскладові суспільства, консоціальна (спільнотної) демократія, і взагалі займався демократіями, розповідаючи, що чим більше центрів, тим краще! **Р. Дал : (плюс Ліндблом)**

Він ввів мінімальні процедури, демократія повинна задовольняти:

Політичний контроль над урядовими рішеннями. Конституція гарантує походження політиків за їх вибором. Орган видається на певний термін.

Виборні посади заповнюються відповідно до регулярним і справедливим виборам, в яких насильство є неприйнятним. Вибори повинні бути рівні і відкриті.

Всі дорослі громадяни можуть брати участь у виборах.

Практично всі дорослі громадяни можуть балотуватися на виборах.

Громадяни мають право говорити про політичні питання, широкий розвиток, не побоюючись бути покарані за це.

Громадяни мають право шукати альтернативні джерела інформації, які реально існують і знаходяться під захистом закону.

Громадяни мають право на створення незалежної від державних організацій, об'єднань, включаючи політичні партії і групи за інтересами.

Поліархія (грец. Πολυαρχία - «багатовладдя, влада багатьох») - політична система, заснована на відкритій політичній конкуренції різних груп в боротьбі за підтримку виборців.

Постмодерн .

Фуко : дискурс: політика, влада та культура.

Бурдьє : політполе, сімв.господство, габітус. Поля перебуваю з сукупностей відносин, боротьба за капітал (спецвладсть в кожній галузі) і розподіл капіталів в кожному з них. Панування - можливість нав'язувати свої значення і смисли, ієрархії і правила гри. Легітимація - це структурний тиск за допомогою габітусу - схем сприйняття, створених соціалізацією і визначають поведінку. Поле політики найбільш автономно.

Движени я: Турен (постмарксизм), Лакло і **Муфф** (гегемонія дискурсів). **Вона** найбільш відома своїм внеском в розвиток Ессекській школи дискурс-аналізу, а також співпрацею з Ернесто Лаклан над книгою "Гегемонія і соціалістична стратегія" (1984), яка стала зразком постмарксистської дослідження, заснованого на теорії гегемонії Грамші, постструктуралізму і теоріях ідентичності, які скасовують політику лівих в термінах радикальної демократії. [1] Заперечують екон.детермінізм і класову боротьбу, а лише руху і практики.

Радикальна демократія - форма демократії, що заохочує децентралізацію, політична участь суспільства і максимально можливе розосередження політичної влади.

Є така штука - **деліберативная демократія** . Серед основних її рис Вікі рекламує орієнтацію на консенсус і широка участь людей у обговоренні державної політики.

По-перше, консенсусне тісно пов'язана з поняттям Парето-ефективності. Однак Парето-ефективність - хороший критерій для збереження справедливості і дуже поганий, коли вона вже порушена.

По-друге, всі ці консенсусні обговорення і вирішення потребують участі громадян. Однак, що робити, якщо громадянину хочеться жити приватним життям і нічого не чути про публічну?

По-третє, консенсус пов'язаний з ідеєю суспільного договору і конвенційної етики і права. А це те, що розділяє не кожен ліберал.

Шанталь Муфф критично ставиться до концепції «деліберативної демократії» (особливо в версіях Хабермаса і Роулза), вона відома своїм критичним аналізом праць Карла Шмітта, зокрема його концепту «політичного» (англ. The political). Радикалізацію сучасної демократії Шанталь Муфф описує в термінах «агонистического плюралізму». Останнім часом вона стала підкреслювати радикальний потенціал художніх практик.

Концепцію « **агонистического плюралізму** » - таке друга її найменування - Муфф фактично цілком виводить з критики двох панівних в сучасній теорії ліберальних трактувань демократії: агрегативної і деліберативної. І якщо перша, яка постулює тезу про те, що демократія є всього лише засобом досягнення реальних цілей, мало займає Муфф² в силу своєї очевидної ущербності, то друга, навпаки, являє для неї живий інтерес. Тому не випадково, що основні положення агоністичної теорії - а саме, про легітимність і плюралізм - збігаються з магістральними напрямками критики Муфф на адресу дорадчої моделі демократії, одним з найвизначніших авторів якої є Юрген Хабермас.

За її думки, влада вплетена в канву соціальних відносин. Більш того, будучи їх невід'ємною частиною і основою, вона конструює саму соціальну об'єктивність. Саме тому, з точки зору

Муфф, установка на усунення влади є нонсенсом. Завдання демократичної політики полягає аж ніяк не в знищенні влади, а, навпаки, в знаходженні таких її форм, які б максимально поєднувалися з демократичними цінностями. Одночасно з цим, втрачає будь-який сенс постулює прихильниками «дорядчої демократії» твердження про тотальну несумісність влади і легітимності. Муфф пише: «демократія потребує того, щоб абсолютно сконструйований характер соціальних відносин доповнювався абсолютно прагматичними підставами домагань на легітимність влади» 4. У цій точці «агоністичного демократія» Муфф і Хабермасовська дорадча модель принципово розходяться.

Проте, існує ще один проблемний пункт, який породжує, мабуть, ще більш гострі протиріччя між цими теоріями. Парадокс тут полягає в тому, що питання це по ідеї повинен виступати як сполучна ланка, а не розділової лінії. Йдеться про плюралізм.

Ідею прихильників «демократії спілкування» про те, що принцип плюралізму забезпечується досягненням ідеального *modus vivendi*, Муфф оголошує неспроможною. Відправним пунктом її міркувань виступає теза Маркса про антагоністичної природі соціального життя. «З огляду на невикорінних плюралізму цінностей» 5, посил про існування такого собі раціонального вирішення конфлікту слід вважати помилковим - стверджує постмарксистської теоретик. Більш того, подібні помилки, вважає Муфф, надзвичайно небезпечні - оскільки політичний конфлікт, якщо йому не дати природного виходу, рано чи пізно проявить себе в більш жорсткої формі. У цих умовах метою демократичної політики стає не подолання протиставлення ми / вони, що в принципі неможливо, а знаходження такої форми його встановлення, яка була б сумісна з плюралістичною демократією. Це завдання Муфф і покладає на «агоністичного демократію».

Хабермас: влада - це погано, потрібна згода, для якого потрібна комунікація і раціональність. Гівнюк, в общем-то.

Розмежування та взаємозв'язок СОЦІАЛЬНОГО та політичного. Політика як: Публічна діяльність, державне керування, влада, Конфлікт та Узгодження інтересів, мистецтво компромісів, консенсусу та можливий. Політика як соціальні отношения, діяльність, інститут. Функції політики

ЩО ТАКЕ ПОЛІТИКА?

"Політика" - одне з найбільш поширених і багатозначних слів в російській мові, та й у багатьох інших мовах світу. У повсякденному житті політикою часто називають будь-яку цілеспрямовану діяльність, будь то діяльність керівника держави, партії чи фірми або навіть ставлення дружини до свого чоловіка, підлегле певної мети. Під політикою розуміють також мистецтво можливого, а нерідко характеризують її як "брудна справа".

Політика є мистецтво можливого

Першоджерело - інтерв'ю «залізного канцлера» Пруссії (пізніше Німеччини) Отто Едуарда Леопольда Бісмарка (1815-1898), яке він дав (серпень, 1867) «Петербурзької газеті», що видавалася в Санкт-Петербурзі на німецькій мові.

В оригіналі: Політика є вчення про можливе. Потім «вчення» перетворилася в «мистецтво», і в такому вигляді фраза стала широко відомою.

Сенс вираження: політика (якщо це ефективна політика) має справу тільки з реальністю, з досяжними цілями, а все те, що лежить за межею можливого (реального), - це не політика, це благі побажання, порожні декларації і т. Д.

Можна виділити три групи визначень політики: соціологічні, Субстанціальні і науково сконструйовані, пов'язані зі специфічною інтерпретацією політики.

Соціологічні визначення політики, ґрунтуючись на соціологічному підході, характеризують її через інші суспільні явища: економіку, соціальні групи, право, мораль, культуру, релігію. Відповідно до відображеної сфери суспільства їх можна поділити на **економічні, стратифікаційних (соціальні), правові, етичні (нормативні)** і т.д.

Економічні визначення політики, найбільш яскраво представлені в марксизмі та інших концепціях економічного детермінізму, характеризують політику як надбудову над економічним базисом, як концентроване вираження економіки, її потреб і інтересів. В цілому ж вона визначається об'єктивними економічними законами, що не залежать від волі політичних акторів (суб'єктів).

Важливою **складовою** частиною соціологічних визначень політики є її **стратифікаційних** **дефініції**. Вони трактують політику як **суперництво певних суспільних груп: класів і націй (марксизм) або зацікавлених груп - за реалізацію своїх інтересів за допомогою влади** (А. Бентілі, Д. Трумен та інші). Якщо марксистські трактування політики як боротьби між класами в сучасному світі багато в чому втратили свій вплив, то **теорія зацікавлених груп** набула широкого поширення і розвиток, і зокрема вона представлена в **плюралістичних** (см.далее) концепціях демократії, котрі тлумачать політику в сучасній демократичній державі як суперництво різноманітних зацікавлених груп, що забезпечує баланс, рівновагу суспільних інтересів.

В історії політичної думки, в тому числі і серед сучасних теоретиків, досить широко представлені **правові концепції політики**. Вони вважають політику, державу похідними від **права** і перш за все від **природних прав** людини, які лежать в основі публічного права, законів і діяльності держави. Яскравий приклад правової концепції політики - її **контрактивістські ("суспільного договору")** теорії, представлені такими видатними мислителями, як Спіноза, Гоббс, Локк, Руссо, Кант. Суть цих теорій полягає в трактуванні політики і насамперед держави як **спеціалізованої діяльності з охорони властивих кожній людині від народження фундаментальних прав**: на життя, свободу, безпеку, власність і т.д.

У сучасній науковій літературі широко представлені і протилежні правовим концепціям політики теорії. Вони розглядають **право як породження політики**, найважливіше **засіб її реалізації, інструмент** створення стабільного політичного порядку. Право безпосередньо створюється державою і базується на політичній волі і державній доцільності.

Правова трактування політики безпосередньо примикає до її **етичним (нормативним, ціннісним) дефініція**. Це яскраво проявляється в концепціях, що визнають **догосударственное існування природного права** в формі моральних принципів людської спільноти. В цілому ж нормативні поняття політики - важливий напрямок її соціологічної трактування. Використовуваний в них нормативний підхід передбачає розгляд політики виходячи з ідеалів, цінностей, цілей і норм, які вона повинна реалізувати. Аналізируемая під цим кутом зору політика являє собою діяльність, спрямовану на досягнення загального блага.

Нормативна трактування політики виникла в глибоку давнину. Так, ще Аристотель вважав політику вищою формою життєдіяльності людини, оскільки через неї у взаєминах між людьми затверджується справедливість і досягається благо кожного. **"Справедливість, - писав він, - має місце тільки в політичному житті, тому що весь лад політичного гуртожитку тримається на праві"**.

Слабкість даного підходу проявляється також у великому розходженні розуміння політики як діяльності по досягненню загального блага і реальності, яка свідчить про значне поширення в політиці егоїстичної мотивації.

Друга найбільш поширена група дефініцій політики - **Субстанціальні** визначення. Вони орієнтуються на розкриття тієї першооснови, тканини, з якої складається політика. У цій групі визначень існують кілька трактувань політики. Найпоширеніша з них - це трактування політики як **дій**, спрямованих на владу: її набуття, утримання і використання. Політика, писав М. Вебер, це "прагнення до участі у владі або до надання впливу на розподіл влади", будь то між державами, будь то всередині держави між групами людей, які вона в собі укладає".

Деякі з прихильників "владного" підходу до політики акцентують увагу на мистецтві, техніці, способах і засобах боротьби за владу і її використання. Так, один із засновників політичної науки, Н. Макіавеллі, ще 1515 р характеризував політику як "сукупність засобів, які необхідні для того, щоб прийти до влади, утримуватися при владі і корисно використовувати її <...> Отже, політика є поведіння з владою, заданий обставинами і залежне від могутності володаря або народу, а також від поточних ситуацій".

"**Владні**" визначення політики відображають її сутність, найважливіше що конструюють якість. Вони конкретизуються і доповнюються за допомогою **інституційних дефініцій**. Останні характеризують політику **через організації, інститути**, в яких втілюється і матеріалізується влада, і перш за все через найважливіший інститут - **держава**. Політика постає в цьому випадку як "участь в справах держави, напрям держави, визначення форм, завдань, змісту діяльності держави".

Якщо "владні" та інституційні трактування політики бачать її основу у владі і її носіях-організаціях, то **антропологічні** визначення намагаються відобразити її глибший джерело, що корениться в природі людини. З цієї точки зору, політика - форма цивілізованого спілкування людей на основі права, спосіб колективного існування ч еловек. Обґрунтування антропологічного розуміння політики дав ще Аристотель. Він вважав, що людина - істота політична, оскільки він - істота колективна.

Антропологічні трактування політики значно збагачуються і доповнюються її **конфліктно-консенсусними** дефініціями. "Політична теорія, - пише відомий французький політолог Моріс Дюверже, - коливається між двома драматичними ворогуючими інтерпретаціями політики. Відповідно до однієї політика є конфліктом, боротьбою, в якій ті, хто має владу, забезпечують собі контроль над суспільством і отримання благ. В Згідно з іншою точкою зору політика являє собою спробу здійснити правління порядку і справедливості <...> означає забезпечення інтеграції всіх громадян в співтовариство".

Конфліктні дефініції політики акцентують увагу на протиріччях, які лежать в основі політики, визначають її динаміку. З точки зору таких протиріч **політика розглядається як діяльність з насильницького і мирного вирішення конфліктів**. Хоча загальну забарвлення політиці надає конфлікт, вона зазвичай неможлива без певного консенсусу, згоди її учасників, заснованого на їх загальній зацікавленості в громадському порядку, на визнання правомірності влади і необхідності підпорядкування закону і т.п.

Як зазначає відомий американський політолог С. Ф. Хантінгтон, при **повній відсутності соціальних конфліктів немає політики**, а при повній відсутності соціального консенсусу, суспільної гармонії неможливі політичні інститути.

Специфічну інтерпретацію і розвиток **конфліктно-консенсусні** трактування політики отримали у відомого німецького політолога **Карла Шмітта**. Нерідко його концепцію політики

розглядають як самостійне, оригінальне напрямком в розумінні "політичного". Згідно К. Шмітта, політика не має власної основи, субстрату. "" Політичне "здатне черпати свою силу з різних сфер суспільного життя, з релігійних, економічних, моральних та інших суперечностей.

Політичне якість виникає в результаті "ущільнення" суспільних протиріч, їх усвідомлення як відносин "друзів" - "ворогів". Ворог - це хтось «чужий», що представляє загрозу даному суб'єкту або його інтересам, один же - це союзник, помічник в досягненні цілей.

К. Шмітт надає відносинам "друг" - "ворог" що конструюють, що створює політику значення, залишаючи в тіні об'єктивні основи політичної диференціації людей. На наш погляд, його концепція добре пояснює суб'єктивне переживання політики, її емоційну мотивацію. Однак відносини "друзі" - "вороги" - це лише один з найважливіших аспектів політики, далеко не охоплює всього її змісту.

Динамічний, процесуальний характер політики розкривають її діяльні визначення. Вони характеризують політику як процес підготовки, прийняття і практичної реалізації обов'язкових для всього суспільства рішень. Така інтерпретація політики дозволяє проаналізувати найважливіші стадії її здійснення. До таких стадій відносяться: визначення цілей політики, прийняття рішень; організація мас і мобілізація ресурсів для реалізації цих цілей; регулювання політичної діяльності; контроль за нею; аналіз отриманих результатів і визначення нових цілей політики. Діяльнісна інтерпретація політики широко використовується, зокрема, в теорії політичних рішень.

Вона застосовується також в телеологічного трактуваннях політики, які розглядають її як діяльність по ефективному досягненню колективних цілей. Як писав патріарх американської соціології Т. Парсонс, політика являє собою сукупність " способів організації визначених елементів тотальної системи відповідно до однієї з її фундаментальних функцій, а саме ефективного колективного дії для досягнення спільних цілей".

Нарешті, управленченські визначення політики. І історія походження - від нерівності.

§ 2. Структура і функції політики

Як її відносно самостійних елементів можна виділити 1) політична свідомість, що включає внутрішній світ, менталітет, ціннісні орієнтації і установки індивідів, а також політичні погляди і теорії; 2) нормативні ідеї: програми і виборчі платформи політичних партій, цільові установки груп інтересів, політико-правові норми; 3) інститути влади і боротьби за неї; 4) відносини владарювання - панування і підпорядкування, а також політичної боротьби і співробітництва.

Якщо спробувати перерахувати конкретні складові частини політики, то в якості таких можна назвати політичні погляди, ідеї, теорії, програми, ціннісні орієнтації, установки, стереотипи і т.п., звичаї і традиції, зразки поведінки, громадську думку, специфічний політичний мову, психологію людей, держава, партії, групи інтересів і руху, закони, права людини та інші політичні і політико-правові норми, відносини влади і з приводу влади, політичних лідерів, еліти, угруповання і т.д.

Крім складових частин і елементів в політиці іноді виділяють три рівня її існування. Перший, власне політичний, макрорівень, характеризує держава як ціле, публічну примусову владу, її пристрій і функціонування в центрі і на місцях. Другий, мікрорівень, політики охоплює окремі організації: партії, профспілки, корпорації, фірми і т.п. Тут, як і в державі в цілому, також виявляються внутрішні явища і процеси, властиві великій політиці: висування і реалізація колективних цілей, прийняття рішень, розподіл посад і благ, застосування санкцій,

суперництво індивідів і груп за владу, конфлікти інтересів і т.д. Третій, **мегауровень, політики відноситься** до діяльності міжнародних організацій: ООН, НАТО, ЄС і т.п.

З загальнодержавним, макроуровнем, політики зазвичай пов'язують її основні **функції** в суспільстві. Вони характеризують найважливіші напрями впливу політики на суспільство. До них відносяться:

- підтримка і зміцнення цілісності суспільства як складно диференційованої соціальної системи, забезпечення громадського порядку і організованості;
- розробка цілей всього суспільства і складових його колективних суб'єктів, організація мас і мобілізація ресурсів на їх здійснення;
- авторитарне, обов'язкове для всіх розподіл дефіцитних цінностей і благ;
- запобігання і регулювання групових конфліктів; - конституювання складних соціальних суб'єктів (комунікаційна функція).

Крім цих, властивих в більшій чи меншій мірі будь-якому суспільству завдань, політика виконує і ряд специфічних для певних типів соціальних систем функцій. Це - **підтримка класового або соціального панування; захист основоположних прав людини; залучення громадян до управління державними і громадськими справами; забезпечення соціальної справедливості та загального блага** і ін.

§ 3. Межі політики в суспільстві

Тоталітарні концепції усувають будь-які обмеження політичного впливу, виходять з всеосяжної, тотальної політизації суспільства, політичного командування економікою, культурою, наукою і т.д. В тоталітарних моделях політика безпосередньо керує всіма іншими сферами, фактично скасовує громадянське суспільство, автономію приватного життя.

Анархістські концепції є антиподом тоталітаризму. Вони ототожнюють політику, яку організовану владу з насильством, придушенням особистості і прагнуть замінити її самоврядуванням, добровільним об'єднанням знизу доверху вільних суверенних людей, які зберігали свободу виходу з асоціації. Отримавши значне поширення в ХІХ в., Анархізм згодом втратив істотний вплив на інтелектуальну і політичну життя, не зумівши довести практичну реалізованість своїх ідей.

Більш помірну, в порівнянні з тоталітаризмом і анархізмом, позицію по відношенню до політики і її впливу на суспільство займають лібералізм і кейнсіанство. Класичний лібералізм розділяє суспільну систему на державу і громадянське суспільство - неконтрольовану державою приватну господарську, культурну, сімейну, релігійну та іншу, в тому числі політичне, життя.

Ліберальне обмеження функцій держави і політики ще більш підсилює Либертаризм, який вважає завданням будь-якої держави тільки забезпечення свободи і захист індивіда від фізичного насильства.

Лекція 1: Влада: різноманітність інтерпретацій, соціологічні дискусії

Історичний розвиток уявлень про владу

1. **Платон** розглядає владу як силу, засновану на специфічному знанні - знанні правління. Це відповідає його поясненню людської діяльності через знання, притаманне і відповідне її

окремими видами. Політику він також визначає як **специфічне знання** - знаннявладарювання над людьми в його найбільш загальному вигляді. **Аристотель** характеризує владу як властивість (на замовлення) будь-якої складної системи. Все, що складається з декількох частин, має **пануючий** елемент і **підлеглий** елемент, такий "загальний закон природи". Влада у Аристотеля грає роль активної форми, трансформує пасивну матерію в реальні предмети. У соціальному житті влада забезпечує організацію спільної діяльності і стабілізує відносини в соціальній системі.

Однак античні мислителі, на відміну від сучасних дослідників, не вдавалися в докладний аналіз поняття влади, вважаючи само собою зрозумілим те, що ключові терміни "влада", "вплив", "авторитет", "правління" не вимагають розробки, оскільки значення цих слів зрозуміло розсудливим людям.

Більш про уважани е влади доля я л **Макіавеллі**, розглядаючи владу як примус. До речі, К. Маркс багато в чому ґрунтувався на його логіці, а не на логіці Гоббса, коли говорив про владу як про **могутність**. Втім, для Макіавеллі характерний особливий акцент на особистій владі, на її персоналізації.

Однак перша спеціальна спроба чітко визначити владу як поняття пов'язана з ім'ям Т. Гоббса. Фактично Гоббс заклав основи т.зв. "каузальної" концепції влади, яка і до цього дня превалює в західній науковій літературі: влада як специфічного причинного відносини.

Влада людини, - пише Гоббс, - "є його готівкові кошти досягти в майбутньому якогось блага". Влада ініціюється людським дією і проявляє себе в каузальному відношенні. "Влада агента і ефективна причина - це одне і те ж". Причинний зв'язок є постійне відношення між двома змінними, в якому одна змінна виробляє зміна в іншій змінній. Вона виникає тільки між предметами і подіями, які співвідносяться один з одним, хоча і можуть бути відокремлені простором і часом, Різниця між владою і причиною пов'язано з часом дійства я : причина відноситься до вже зробленому слідству, до минулого, в той час як влада є здатність виробляти щось у майбутньому. Влада характеризує **відносини між агентами, в яких один агент може стати причиною певних дій іншого агента**.

Влада, за Гоббсом, - це диспозиційної поняття, воно висловлює **потенціал** суб'єкта влади досягти гарантованого підпорядкування об'єкта і контролювати об'єкт. Влада існує навіть в разі, якщо суб'єкт не реалізує наявну в нього здатність підпорядкувати об'єкт. У відповідності зі своїми уявленнями про природу людини, Гоббс розглядає владні відносини як **асиметричні і конфліктні** - відображають **панування** одних людей над іншими.

Наступною віхою в історії аналізу влади стала концепція **Макса Вебера**, в якій поняття влади набуло цілком сучасну чіткість і визначеність. Вебер розглядав владу як "ймовірність того, що актор буде в змозі реалізувати свою волю в соціальному відношенні всупереч опору, незалежно від того, на чому ця ймовірність ґрунтується". У веберовском визначенні підкреслюються наступні основні риси влади: 1. влада не є приналежність індивідів, а існує у відносинах між ними; 2. влада повинна визначатися в термінах ймовірності, можливості; 3. основу влади можуть складати будь-які веші, властивості або відносини; 4. влада завжди проти когось, вона передбачає конфлікт і дії всупереч інтересам людей.

Вебер, однак, вважав поняття влади "**соціологічно аморфним**", так як "будь-яку якість людини і будь-який збіг обставин можуть створити ситуацію, де індивід отримає можливість вимагати підпорядкування своїй волі". Тому він вважав за краще користуватися більш чітким, з його точки зору, поняттям "**панування**" (Herrschaft), яке він розглядав як окремий випадок влади ("можливість змусити певну групу людей коритися певної команді").

Поняття влади - одне з найбільш загальних не тільки соціології а й соціальної філософії. У політичній соціології воно займає центральне місце. Владу можна розглядати як здатність проводити свою волю (М. Вебер), приймати загальнообов'язкові рішення (Т. Парсонс), впливати на поведінку інших людей (Р Даль). У всіх випадках влада, по суті, означає суспільні відносини, в рамках якого одні люди роблять визначальний вплив на інших. Влада - це переважання одних людей над іншими. В рамках владного відносини люди (індивіди або групи) можуть мінятися місцями, бути поперемінно пануючими або підвладними. Влада над людьми не є вродженою властивістю особливого типу людей, вона створюється соціальними ситуаціями.

У разі монополізації влади в руках однієї людини або групи людей влада перетворюється в панування. Останнє означає такий порядок взаємодії людей, при якому одні люди можуть наказувати, а інші зобов'язані підкорятися (М. Вебер). Панування - це таке відношення, для якого характерна наявність переваги сили, з одного боку, і визнання цього переваги, з іншого. Панування означає насильство, нав'язування своєї волі іншим людям. При добровільному підпорядкуванні це насильство стає легітимним. Система офіційних інститутів, за допомогою якої здійснюється легітимне насильство, називається державою. Держава, пише М. Вебер, - це "відносини панування одних людей над іншими, які спираються на легітимне насильство" [Вебер, 646]. Держава являє собою сукупність інститутів влади

В цілому, в концептуальному аналізі влади досить чітко проглядаються **дві основні традиції**. Перша традиція, що позначається як "**секційна** (групова) концепція влади" або як "**традиція реалізму**" і йде від Т. Гоббса і М. Вебера, представлена в роботах Х.Лассуелла і Е.Кеплена, Р.Даля, Д.Картрайта, С.Льюкса, Е.Гідденс та інших авторів. Влада розглядається тут як **асиметричне відношення, що включає актуальний або потенційний конфлікт між індивідами**.

Друга традиція - "**несекційних** концепція влади" - допуску ет, що влада може здійснюватися до загальної вигоди. У даній традиції вона розглядається як **колективний ресурс**, як здатність досягти якогось суспільного блага; підкреслюється **легітимний** характер влади, її приналежність не окремим індивідам або групам, а колективам людей або суспільству в цілому. Сучасними представниками цієї традиції, коріння якої сягає Платона і Аристотеля, є Т.Парсонс, Х.Арендт і, в якійсь мірі, М.Фуко.

Зрозуміло, не всі підходи вписуються в ці рамки (наприклад, **класичний марксизм**, який розглядає владу в капіталістичному суспільстві в термінах **класового панування**, тобто в дусі першої традиції, але при цьому доводить, що в майбутньому комуністичному суспільстві воно буде подолано). Про Маркса потрібно сказати окремо ще раз: влада у нього - це могутність, засноване на екон омічному пануванні і, головне, на експлуатації, яка потребує окремої розмови.

Для першої традиції особливе значення має робота Х.Лассуелла і Е.Кеплена "Влада і суспільство" 1950 року. Влада розглядається ними як вид **впливу**: "п роцесс впливу на діяльність інших людей за допомогою **використання** (або **загрози використання**) **строгих заходів** разі непокори". Специфікація влади як виду впливу здійснюється в термінах **прийняття рішень**. Влада, але Лассуелла і Кеплен, - це **участь в прийнятті рішень**: "Г має владу над Х до відносно К, якщо Г бере участь в ухваленні рішень, що впливають на політику Х щодо К". Під "рішенням" мається на увазі "політика (policy), що спирається на суворі санкції (позбавлення)".

Лассуелл і Кеплен підкреслюючи чи, що класти є **відношення між двома і більше акторами** ("влада як участь в прийнятті рішень є відношення між людьми") і піддали критиці расселовского визначення влади як "**виробництва навмисних наслідків**", в якому

влада, на їхню думку, трактується як "**власність** індивіда або групи". До влади, по Лассуелла і Кеппен, відноситься лише ефективний (результативний) контроль; вони можуть бути досягнуті за допомогою самих різних засобів і методів.

До числа найбільш впливових підходів (особливо в 60-і роки), що розвиваються в руслі **веберовської** традиції, відноситься і концепція влади Р.Далі. Дали використовує поняття влади тільки для характеристики відносин між людьми. "Хоча в розмовній мові термін охоплює відносини між людьми та іншими живими і неживими предметами, - пише Дали, - ми вважаємо за необхідне обмежити його відносинами між людьми. ... Актор можуть бути індивіди, групи, ролі, установи, уряду, національні держави або інші об'єднання людей".

Слідом за Гоббсом, Дали розглядає владу в термінах каузального зв'язку. Влада, вважає Дали, це **подієва причинний** зв'язок, тому "немає дії на дистанції".

Дали, по суті, пропонує **два** досить різних визначення влади. Одне з них "**диспозиційної**" (А має здатність змусити З робити щось), інше - "**епізодичне**", що характеризує владу як **актуальне** каузальне відношення. Хоча Далівського концепція влади зазвичай асоціюється з першим визначенням, яке набагато частіше цитується в науковій літературі, ніж друге, Дали фактично дотримується "епізодичного" пояснення влади.

Таким чином, влада здійснюється (і існує) лише тоді, коли суб'єкт влади робить **успішну, навмисну, спостережувану** спробу змусити об'єкт робити щось, що останній не став би робити в іншому випадку. Тільки після цього актор стає суб'єктом влади. Якщо ж потенціал залишився невикористаним, то його не можна вважати владою. Хоча Дали і розрізняє "здійснення влади" і "володіння владою", останнім він фактично зводить до так званого "правління передбачених реакцій" 5.

Зведення влади до її поведінковим, безпосередньо розглядаємим формам стало об'єктом критики з боку американських дослідників П.Бекрека і М.Беретца, чий внесок в розвиток уявлень про владу асоціюється з ідеями "**неприйняття рішень**" (non-decisionmaking) і "**мобілізації схильностей**" (mobility of bias). У ласть може здійснюватися як в умовах відкритого конфлікту при прийнятті рішень, так і "шляхом **обмеження сфери прийняття рішень** щодо" безпечними "проблемами". Таким чином, "**неприйняття рішення**" є "**рішення**", яке результується в **перешкоджанні** або **придушенні** латентного або відкритого виклику цінностям або інтересам приймає рішення".

Згідно Бекреку і Беретцу, **розподіл** благ і привілеїв між членами суспільства - доходів, багатства, соціальних статусів, влади - відбувається **нерівномірно**. Це **нерівність** підтримується так званої "**мобілізацією схильностей**", яка являє собою "сукупність які зумовлюють цінностей, переконань, ритуалів і інституційних процедур ("правил гри"), які систематично і стабільно забезпечують вигоду певним індивідам і групам за рахунок інших". Головним методом підтримки "мобілізації схильностей" є неприйняття рішень, яке, як і прийняття рішень, ґрунтується на комбінації з чотирьох складових - сили, впливу, авторитету і влади, що мають ряд спільних рис, але розрізняються по окремим аспектам. Раніше прийняття рішення зазвичай розглядалося як результат здійснення влади. Бекрек і Беретц запропонували вважати владу лише **однією з форм** успішного контролю - разом з силою, впливом і авторитетом.

С. **Льюкс** прийняв критику Бекреком і Беретцом Далівського "одновимірного" погляду на владу, але порахував, що і їх "двовірна" концепція не охоплює всіх форм існування влади. Льюкс підкреслив, що з фери влади, на його думку, не обмежується поведінкою (діями і не працюючих), а включає і **контроль над цінностями і переконаннями**. "У існуючій і найбільш підступній формі здійснення влади - це запобігання, в тій чи іншій мірі, можливого невдоволення людей шляхом формування у них таких

сприйняття, знань і переваг, які забезпечили б прийняття людьми своїх ролей в існуючому порядку - в силу того, що вони не бачать альтернативи цим порядком, або тому, що вважають його природним і незмінним або ж божественно визначеним і вигідним". Іншими словами, суб'єкт здійснює владу над об'єктом не тільки тоді, коли змушує об'єкта робити те, що той не хоче робити, але і коли формує його бажання (в іншій термінології - маніпулює).

Прихильники теорії обміну запропонували дещо інше пояснення влади і механізму її функціонування, прагнучи вписати поняття в теорію соціального обміну. Основою влади і її обов'язковим елементом є **ставлення залежності**, що виникає між суб'єктом і об'єктом. Його джерело, на думку теоретиків соціального обміну, закладений в **нерівному розподілі** матеріальних, соціальних, духовних і політичних ресурсів, яке веде до нерівних результатами (вигодам і витрат) щодо обміну між суб'єктом і об'єктом. Таким чином, влада є **функцією залежності**: здатність суб'єкта подолати опір об'єкта закладена в залежності об'єкта від суб'єкта і корелює з нею: чим **сильніше залежність, тим більше влади**, і навпаки. П. Блау вважає влада різновидом соціального обміну, визначаючи її як "здатність індивідів або груп нав'язати свою волю іншим всупереч їх опору за допомогою загрози покарання або відмови в регулярних винагороди, оскільки і перше, і друге, в кінцевому рахунку, виступають в якості негативних санкцій". Блау обмежує владу сферою негативних санкцій,

Ронг проводить чітке розходження між "владою" і "ресурсами влади", "владою як потенціалом" і "потенціалом для влади" ("латентної владою" і "можливою владою"). "З оціології, як і люди, яких вони вивчають, можуть помилково приписувати владу групам, які лише можуть мати її, але перетворення цієї можливості в дійсність пов'язано з тривалим процесом соціальної мобілізації та індоктринації". Ронг будує своє визначення влади на визначенні Рассела, модифікуючи його в такий спосіб: "влада це **можливість** індивідів і груп **надати навмисне і передбачуване вплив** на інших індивідів і груп". Він підкреслює, що "влада" слід відрізняти від "контролю" і "впливу", що обумовлюються а впливає необхідність обмеження "влади" навмисним і ефективним (результативним) контролем над об'єктом. Замість того, щоб ототожнювати владу з усіма формами впливу, пише Ронг, слід просто підкреслити, що "навмисний контроль нерідко формує відносини, в яких суб'єкт влади здійснює ненавмисне вплив на об'єкт, що йде набагато далі того, що він міг спочатку побажати або уявити".

Дебнем розглядає "влада" як кластерне поняття. Його головна ідея полягає в тому, що "влада має кілька центральних рис, які повинні формувати напрямок її дослідження". Дебнем виділяє **чотири "ключових" властивості** (елемента) влади: актор, дія, намір і результат (outcome). Будь-який аналіз влади, стверджує він, повинен включити інформацію про ці елементи.

Несекційних традиція визначення влади яскраво представлена, в першу чергу, в концепції Т. Парсонса. Вона з самого початку була вписана в його загальну схему аналізу соціальних систем (суспільства). Отже, Парсонс обмежив сферу влади простором політики, **Не розглядаючи** владу як міжособистісний феномен або як тип стосунків у сім'ї або організації. В основі парсоновської концепції лежить **ідея споконвічного подібності концептуальних структур**, призначених для аналізу економічної та політичної сфер суспільства. Порівнюючи їх, Парсонс приходять до висновку, що **влада** в політиці грає роль, **яку можна порівняти з роллю грошей** в економіці. Аналогічно грошей, що є посередником в економічних операціях, влада виступає **засобом упорядкування** політичних процесів. Як володіння грошима дає можливість купувати різні блага і послуги, так і володіння владою забезпечує виконання широкого набору політичних обов'язків і функцій.

Це призвело Парсонса до істотно відмінному від традиційного підходу способу визначення влади. Влада у нього є не атрибутом акторів або відносин,

а властивістю (ресурсом) систем . Влада, по Парсонса, це " узагальнена здатність забезпечити виконання елементами системи своїх обов'язків , яка легітимізується тим, що спрямована на досягнення колективних цілей і передбачає в разі непокори застосування негативних санкцій". Влада "проводиться" соціальною системою аналогічно багатства, створюваному економічною організацією. Таким чином, концепція Парсонса тісно пов'язує владу з легітимним авторитетом. Останній є не формою влади, як зазвичай вважається, а скоріше її основою.

Близько Парсонса ідеї про природу влади були висловлені Х.Арендт. Ідеалізуючи політичну структуру грецького поліса, Арендт приходять до відмови від " конфліктного " бачення політики, виключаючи з неї боротьбу за владу і пов'язані з нею привілеї. Як і Парсонс, Арендт розглядає владу як належало не індивідам, а колективам. Люди спільно "створюють" влада за допомогою комунікативної діяльності і взаємодії. Владні відносини ~ це відносини між рівними суб'єктами , що знаходяться між собою в процесі комунікації. Політика - це "дія словами"; саме комунікативна діяльність створює і підтримує політичну спільність. Влада виникає, коли "рівні збираються разом"; вона "відповідає людській здатності не просто діяти, а діяти спільно". Індивіди не мають влади і не здійснюють владу: вони мають тільки силою.

Окремо стоїть концепція М. Фуко, яка, тим не менш, також може бути віднесена до «несекційних». Сучасна влада, пише Фуко, набуває форми "дисциплінарної влади". Під дисциплінарною владою він розуміє владу, що трансформує людей в об'єкт и за допомогою "дисциплін", властивих психіатрії, медицини, кримінології та соціальних наук. Ці "дисципліни" допомагають сформувати "суспільство нормалізації" - частково через їх спеціалізовані дискурси, які використовуються в специфічних соціальних "точках" (госпіталях, психіатричних лікарнях, в'язницях і т.д.), частково через застосування "апарата знання", властивого цих дисциплін і їх дискурсів.

Влада, пише Фуко, знаходиться всюди, не тому, що вона охоплює всі, а тому, що **виходить звідусіль** . Влада - це **специфічний механізм досягнення** чогось, "це спосіб зміни певних дій за допомогою інших дій". Влада - це тотальність, постійно підкоряє індивідів шляхом структурування можливого поля їх діяльності; вона проявляє себе в різноманітті силових відносин, іманентних сфері їх існування. Крім того, концепція влади Фуко - це влада як **боротьба за легітимацію дискурсів** . Сюди ж можна віднести і Альтюсер а, що визначає влада як **право конструювати ідеологію** , і Грамші з його поняттям гегемонії . Гегемонія - це не влада прямого панування. Це **ситуація** , в якій погляди і інтереси владних груп сприймаються як правильні і справедливі.

Таким чином, можна констатувати, що все різноманіття соціологічних трактувань влади зводиться до найважливішого протиставлення, з одного боку, розуміння влади як асиметрії і, з іншого боку, влади як механізму пошуку гармонії, інструменту досягнення загальних цілей. Відзначимо, що і сьогодні не можна стверджувати, що якась із двох концептуальних груп володіє визначальною перевагою.

Лекція 2 . Типології влади та її визначень. Легітимність.

Можлива наступна класифікація (або типологізація) визначень влади:

1. **Телеологічні** (з точки зору мети) визначення характеризують владу як здатність досягнення поставлених цілей, одержання намічених результатів. "Влада може бути визначена як реалізація намічених цілей", - пише Бертран Рассел. Телеологічні визначення трактують владу

досить широко, поширюючи її не тільки на відносини між людьми, а й на взаємодію людини з навколишнім світом - в цьому сенсі говорять, наприклад, про владу над природою.

2. **Бихевиористские** трактування розглядають владу як особливий тип поведінки, при якому одні люди командує, а інші підкоряються. Бихевиористський підхід індивідуалізує розуміння влади, зводить її до взаємодії реальних особистостей, звертаючи особливу увагу на суб'єктивну мотивацію влади. Одну з типових бихевиористських трактувань влади пропонує Г. Лассуелл. Він вважає, що початкові імпульси для виникнення влади дає властиве індивідам прагнення (воля) до влади і володіння "політичної енергією". Людина бачить у владі засіб поліпшення життя: придбання багатства, престижу, свободи, безпеки і т.п. У той же час влада - це і самоціль, що дозволяє насолоджуватися її володінням. Політична влада складається із зіткнення різноманітних воль до влади як баланс, рівновагу політичних сил.

3. **Психологічні** інтерпретації влади, виходячи з її бихевиористського розуміння як поведінки реальних індивідів, намагаються розкрити суб'єктивну мотивацію цієї поведінки, витоків влади, що кореняться в свідомості і підсвідомості людей. Одне з найвизначніших напрямів цього роду - **психоаналіз**. Він трактує прагнення до влади як прояв, сублимацію пригніченого лібідо, що представляє собою схильне трансформації потяг переважно сексуального характеру (Зигмунд Фрейд) або ж психічну енергію взагалі (Карл Густав Юнг). Прагнення до влади і особливо володіння нею виконують функцію суб'єктивної компенсації фізичної або духовної неповноцінності. Владу виникає як взаємодія волі до неї - одних і готовності до підпорядкування, "добровільного рабства" - інших. Як вважав Фрейд, в психіці людини є структури, які роблять його схильним до переваги рабства свободу заради особистої захищеності і заспокоєння.

Різні психоаналітики розходяться в поясненні причин психологічного підпорядкування. Одні (С. Московиси, Б. Едельман) бачать їх в свого роду гіпнотичному навіюванні, існуючому у взаєминах вождя і натовпу, інші ж (Ж. Лакан) - в особливій сприйнятливості підсвідомості людини до символів, що виражається в мові. В цілому ж психологічний підхід допомагає виявити механізми мотивації влади як відносини: командування-підпорядкування.

4. Протилежністю бихевиористському і психологічному видінню влади є її **системна** трактування. Якщо перші два напрямки вимагають йти в розумінні влади від низу до верху, від індивідів до суспільства, керуючись реально спостерігаються в емпіричному досвіді її проявами, то системний метод виходить з похідними влади не від індивідуальних відносин, а від соціальної системи, розглядає владу як "здатність системи забезпечувати виконання її елементами прийнятих зобов'язань", спрямованих на реалізацію її колективних цілей. Деякі представники системного підходу (К. Дойч, Н. Луман) трактують владу як засіб соціального спілкування (**комунікації**), що дозволяє регулювати групові конфлікти і забезпечувати інтеграцію суспільства. Системністю влади обумовлюється її відносність, тобто поширеність на певні системи.

5. **Структурно-функціоналістського** інтерпретації влада розглядає її як властивість соціальної організації, як спосіб самоорганізації людської спільності, заснований на доцільності поділу функцій управління і виконання. Без влади неможливі колективне існування людини, спільна життєдіяльність багатьох людей. Саме суспільство влаштоване ієрархічно, диференціює управлінські та виконавські соціальні ролі. Владу - це властивість соціальних статусів, ролей, що дозволяє контролювати ресурси, засоби впливу. Іншими словами, влада пов'язана з заняттям керівних посад, що дозволяють впливати на людей за допомогою позитивних і негативних санкцій, заохочення і покарання.

6. **Концепції ціннісного згоди** займають особливе місце. В принципі, зустрічаються в розпиленому вигляді та у Парсонса, і у Фуко, і у Грамші. Влада - це результат збігу цінностей. Внутрішній порядок заснований на внутрішньому злагоді людей і деякому мінімумі суспільних інтересів, цінностей або норм. досягнення згоди розглядається як результат переговорів між людьми або колективного свідомості, взятого в якості самостійної реальності. До цих концепцій приєднуються і можуть бути включені в них **концепції влади як інтересу** . - просто як більш низька ступінь. Влада з'являється в результаті природного розсудливості людини і його здатності визначати альтернативи вигоди. Конкуренція інтересів призводить до виникнення суспільного договору і влади (Руссо, Локк, Сміт, Спенсер). Ця група концепцій цілком може бути пов'язана і з попередньої, структурно-функціональної (усвідомлення інтересу або спільні цінності як функція).

7. **Реляціоністські** («від носіння етичні») визначення розглядають владу як відносини між двома партнерами, агентами, при якому один з них справляє визначальний вплив на другого. У цьому випадку влада постає як взаємодія її суб'єкта і об'єкта, при якому суб'єкт з допомогою певних засобів контролює об'єкт. Сюди примикають описані раніше ідеї Лассуелла (до речі, вважаються суто соціологічними) про те, що влада - це в першу чергу міжособистісне відношення.

8. **Договірні** визначення, створені теоретика «суспільного договору» (Ж.Ж.Руссо, Д. Локк), мають на увазі, що в основі влади лежить суспільний договір, згідно з яким владою наділяються відповідні особи і органи, покликані забезпечити виконання природних прав. У той же час, якщо влада виходить за обумовлені рамки, народ має право цей договір розірвати, і тоді влада втрачає свою основу і перестає бути владою.

9. **Ресурсні** визначення. Згідно з такими визначеннями, влада - це особливий соціальний ресурс. Однак, як правило, в цьому випадку влада ототожнюється з якимсь зі своїх потенційних підстав, наприклад, з авторитетом, вміннями, силою, знанням і т.д. В цілому, розмова про владу як про ресурс має відношення не стільки до її визначення, скільки до функцій влади.

Що стосується типології самої влади, то тут також існують різні підходи. Типології є важливим елементом соціального дослідження. Вони (1) роблять опис явищ і фактів більш ґрунтовним і конкретним, (2) сприяють кращому розумінню і поясненню явищ і (3) забезпечують зв'язок між поняттями в понятійній структурі. Тому типологічний аналіз влади становить важливу частину концептуального аналізу влади. Отже:

1. Поділ влади на підставі (мотивації): страх, звичка, інтерес, переконання, авторитет, ідентифікація. Сила влади, заснована на **страху** , що викликається загрозою санкцій, прямо пропорційна тяжкості покарання і обернено пропорційна ймовірності уникнути його в разі непослуху. Така влада має тенденцію до послаблення внаслідок природного прагнення людей позбутися від цього неприємного емоційного стану.

З рівнітельно безболісно сприймається людьми влада, що базується на **звичці** , звичаї коритися. Звичка була одним з провідних мотивів підпорядкування державі в традиційних суспільствах. Вона - надійний чинник стабільності влади до тих пір, поки не приходять в протиріччя з вимогами реальному житті. Якщо ж це відбувається, то влада, заснована лише на звичці до покори, швидко руйнується, як тільки люди помічають, що "король-то - голий", що влада зжила себе і не варта покори. Звичка лежить і в основі гегемонії ...

Найбільш стабільною є влада, побудована на **інтересі** . Особиста зацікавленість спонукає підлеглих до добровільного виконання розпоряджень, робить зайвим контроль і застосування

негативних санкцій. Вона сприяє розвитку у людей інших типів позитивної мотивації підпорядкування - покори на основі переконаності, авторитету та ідентифікації.

Підпорядкування по **переконання** пов'язано з мотиваційним впливом досить глибоких шарів свідомості: ціннісних орієнтацій і установок, що становлять "другу природу" особистості (її "перша природа" утворюється під впливом первинних, переважно біологічних потреб і повсякденних інтересів індивіда). Готовність підкорятися державі або іншому носієві влади заради якихось вищих, ніж безпосередні індивідуальні інтереси, цілей (патріотичних, етичних, релігійних і т.п.) - важливе джерело сили влади.

Однією з найбільш сприятливих для влади мотивацій підпорядкування є **авторитет**. Він формується на базі загальної зацікавленості об'єкта і суб'єкта влади і переконаності підлеглих в особливих здібностях керівника. Авторитет являє собою високо цінуються якості, якими підлеглі наділяють керівника і які детермінують їх послух без переконання або загрози санкцій. Він ґрунтується на згоді і означає повагу до керівної особистості або інституту, довіру до них. Авторитет може бути істинним, коли керівник дійсно має ті якості, якими його наділяють підлеглі, і неправдивим, заснованим на помилках щодо особистості керівника. Залежно від лежачих в його основі якостей авторитет буває науковим (якість вченості), діловим (компетентність, навички, досвід), моральним (високі моральні якості), релігійним (святість), статусним (повага до посади) і т.п.

Влада, заснована на інтересах, переконаності й авторитеті, часто переростає в **ідентифікацію** підлеглого з керівником. У цьому випадку досягається максимальна сила влади і суб'єкт сприймається об'єктом як свій представник і захисник. Суб'єктивна ідентифікація виконавців з керівником може пояснюватися двома причинами: 1) бути властивістю реального подвійного положення людей у відносинах влади, як це має місце в демократичних організаціях, де індивіди виступають і суб'єктом влади - вибирають і контролюють керівництво, і її об'єктом - виконують його рішення. В цьому випадку обидва агента влади співпадають, хоча і не повністю; 2) виступати результатом спільності інтересів і цінностей керівника і виконавця і виникнення у останнього почуття єднання з усією організацією або групою.

2. **Раціональна і ірраціональна** влада (Е. Фромм, Й. Шумпетер). Ця типологія побудована на різниці між « мати владу » і «бути владою». Раціональна влада заснована на компетентності, ірраціональна - на силі, і служить для експлуатації того, хто їй підпорядковується. Влада за принципом буття ґрунтується на сутності особистості - компетентною і високорозвиненою, що має внаслідок цього авторитет. Разом з цим Фромм показує, що в більшості ієрархічних складних товариств влада, заснована на компетентності, поступається місцем влади, заснованої на суспільний статус. Зокрема в сучасному демократичному суспільстві влада людей, обраних завдяки фотогенічною зовнішності і сумі грошей, вкладених в передвиборну компанію, не забезпечує неодмінною компетентності цих людей. Таке явище Фромм називає "відчуженням влади".

3. За **наслідків** : влада буває деструктивною, продуктивної і інтегративної (К.Боулдінг) ; йому ж належить типологія влади 4) по **об'єкту** - влада над матеріальними предметами, влада над тваринами і іншими живими істотами, і влада над людьми.

4. У марксизмі Р.Мартіном була запропонована така типологія влади: рабовласницький а, феодальні а, капіталістичного а

5. За **акторам (суб'єкту)** влада ділиться на індивідуальну та колективну.

6. Уласть часто класифікується відповідно до **сфер** її використання. Ми говоримо про політичну владу і економічну владу, влади в сім'ї, влади в організації і т.д. Часто відмінності між ними несуттєві, але іноді буває важливо, принаймні в теоретичному аналізі, не змішувати різні види владних відносин між одними і тими ж акторами.

В цілому, різниця між класифікаціями залежить головним чином від двох речей. По-перше, від самого розуміння влади. Те, що одні автори вважають владою, інші можуть розглядати в якості однієї з форм влади або основи влади. Наприклад, П.Беккер і М.Беретц запропонували досить вузьке визначення влади, протиставляючи владу силі, маніпуляції і авторитету. У той же час більшість інших авторів схильні вважати останні форми влади. По-друге, способи класифікації влади залежать від критерію розрізнення форм влади.

Нарешті, існує поділ влади, особливо популярне не тільки в науковому середовищі, скільки в публіцистиці, на легітимну і нелегітимну.

Легітимність є формою підтримки, виправдання правомірності застосування влади і здійснення конкретної форми правління, або державою в цілому, або його окремими структурами.

Відразу треба сказати, що мова йде про суспільне визнання влади, про довіру і підтримку, які надають їй суспільство, народ, а не про правовий, юридичного закріплення політичної влади у відповідних державних документах.

В одних політичних системах влада може бути легальною і нелегітимною, як, наприклад, при правлінні метрополій і колоніальних державах, в інших - легітимною, але нелегальною, як, скажімо, після звершення революційного перевороту, підтриманого більшістю населення, по-третє, - і легальною, і легітимною, як, наприклад, після перемоги певних сил на виборах.

В історії політичної думки висловлювалося чимало суперечливих поглядів щодо самої можливості легітимації влади. Так, вчені, які стоять на антропологічних позиціях і платформі природного права, виходять з того, що легітимність можлива і реальна, оскільки в людському суспільстві наявні якісь абсолютні, загальні для всіх цінності та ідеали. Це дає громадянам можливість підтримувати владу.

У той же час чимало вчених вважає, що саме відсутність таких загальних для всіх ідей в сегментованому суспільстві є причиною неможливості виникнення легітимності. Так, на думку австрійського вченого Г. Кельсера, людське знання і інтереси вкрай релятивних, а тому всі вільні і в конструюванні свого життя, і в ставленні до влади. Разом з тим прихильники договірних теорій стверджують, що підтримка влади можлива до тих пір, поки існує спільна домовленість громадян щодо її цілей і цінностей. Тому «будь-який тип легітимності передбачає існування мінімального соціального консенсусу щодо тих цінностей, які приймає більшість суспільства і які лежать в основі функціонування політичного режиму.

Інший підхід ще в XVIII в. запропонував англійський мислитель Е. Берк, який розділив теоретичні та практичні аспекти легітимності. Легітимність він аналізував не саму по собі, а пов'язував її тільки з конкретним режимом, з конкретними громадянами. На його думку, тільки позитивний досвід і звичка населення можуть призвести до побудови такої моделі влади, при якій вона задовольняла б інтереси громадян і, отже, могла б користуватися їхньою підтримкою. Причому цей досвід і відповідні умови повинні формуватися, накопичуватися еволюційно, перешкоджаючи свідомого конструювання легітимності.

Як основних джерел легітимності, як правило, розглядаються три суб'єкти: населення, уряд і зовнішньополітичні структури.

Легітимність може ініціюватися і формуватися не населенням, а самою державою (урядом) і політичними структурами (проурядовими партіями), що спонукають масову свідомість відтворювати позитивні оцінки діяльності правлячого режиму.

Для формування такої легітимності величезне значення набувають інституційні та комунікативні ресурси держави.

Легітимність може формуватися і зовнішніми політичним і центрами - дружніми державами, міжнародними організаціями. Такий різновид політичної підтримки часто використовується при виборах керівників держав, в умовах міжнародних конфліктів.

Категорія легітимності застосовна і для характеристики самих політиків, різних інститутів, норм і окремих органів держави.

§ 3. Межі політики в суспільстві

Тоталітарні концепції усувають будь-які обмеження політичного впливу, виходять з всеосяжної, тотальної політизації суспільства, політичного командування економікою, культурою, наукою і т.д. В тоталітарних моделях політика безпосередньо керує всіма іншими сферами, фактично скасовує громадянське суспільство, автономію приватного життя.

Анархістські концепції є антиподом тоталітаризму. Вони ототожнюють політику, яку організовану владу з насильством, придушенням особистості і прагнуть замінити її самоврядуванням, добровільним об'єднанням знизу доверху вільних суверенних людей, які зберігали свободу виходу з асоціації. Отримавши значне поширення в XIX в., Анархізм згодом втратив істотний вплив на інтелектуальну і політичну життя, не зумівши довести практичну реалізованість своїх ідей.

Більш помірну, в порівнянні з тоталітаризмом і анархізмом, позицію по відношенню до політики і її впливу на суспільство **займають лібералізм і кейнсіанство**. Класичний лібералізм розділяє суспільну систему на державу і громадянське суспільство - неконтрольовану державою приватну господарську, культурну, сімейну, релігійну та іншу, в тому числі політичне, життя.

Ліберальне обмеження функцій держави і політики ще більш підсилює Либертаризм, який вважає завданням будь-якої держави тільки забезпечення свободи і захист індивіда від фізичного насильства.

Політичний простір. Поняття та характеристики політичного простору.

Простір приходить в соціологію після питання «**Як можливо суспільство ?**» Це Гоббс, Конт, і пізніше - Парсонс з версією «**Як можливий соціальний порядок ?**» Чому абсолютно умовним, нічим не підкріпленим правилам все-таки підкоряються? Чому в більшості випадків прагнуть зберігати позиції і диспозиції, і все ж зрідка **тروщать все структури ? Простір - це структура**. Причому ієрархизированная (але не стратифікована !!!!)

Якщо в просторі знаходиться діюча людина, то звідси ще **НЕ** слід, що в просторі знаходиться його дію. Простір - не територія. **Простір - це 1) положення (позиції, статуси) 2) зв'язку 3) зв'язку положень**. Простір не має відповідної території - адже **не можна ж запитати: де розташована Всесвіт? Де розташований Інтернет ?** Однак і про космічному, і про інтернет-просторі ми говоримо з легкістю. Отже: **простір - це структуровані правилами взаємодії.**

«Просторова структура тут нас мало цікавить. Досить сказати лише те, що вона має соціальний вимір завдяки тому факту, що зона моїх маніпуляцій перетинається із зоною маніпуляцій інших людей. » **Бергер і Лукман**.

Найголовніше для нас в тому, що самоочевидність територіальних кордонів, звичних, щонайменше, для кількох повоєнних поколінь, скінчилася. Зникнення Радянського Союзу і всієї системи пов'язаних з ним держав, що минув, по всій видимості, настільки мирно і гладко, виявилось на ділі величезною соціальною катастрофою. Це дуже важливо: **не зміна кордонів пішли за змінами в соціальному устрої, але зміни в соціальному устрої пішли за змінами кордонів**. Адже кажуть про «**пост-радянському просторі**», а не території.

Філософи, соціальні філософи і соціологи **під соціальним простором розуміють соціально освоєну частина природного простору як середовища існування людей; територіальний**

аспект життєдіяльності суспільства і предметного світу людини; характеристики соціальної структури суспільства з точки зору розташування соціальних груп і прошарків, умов, можливостей їх розвитку і т. д. Чи не використовуючи термін «соціальний простір», по суті, описують його моделі і етапи його конструювання К. Маркс, М. Вебер, Е. О. Райт, Ф. Паркін і ін. Просто для їх культури простір-час були звичними описовими термінами (аж надто незмінні ☺)

П. А. Сорокін розглядає соціальний простір в контексті теорії соціальної стратифікації і соціальної мобільності .

Т. Парсонс вводить поняття «територіальність» і «резидентне розміщення» (запозичує у Зіммеля) . Саме через територіальність і засноване на ній поняття « опорного пункту » (bases of operations) Т. Парсонс ставив розуміння спільноти . За його словами, саме «вимога» опорного пункту "дії лежить в основі тієї угруповання, яку ми називаємо" спільнотою "(community). Індивід розташовується в просторі поряд з іншими діючими індивідами; його переміщення обмежені можливостями виконання соціальних ролей і контролюються суспільством за допомогою сили. Мої друзі, в основному, розміщені в одній і тій же області і на цій території підтримується певний нормативний порядок . Таке розміщення Т. Парсонс називає саморозміщенням

П. Бурдьє представляє соціальний простір як раціонально сконструйовану діаграму, поля владного взаємодії, руху різних видів капіталу (символічного і ін.). Структуру соціального простору становить "ансамбль" чотирьох "полів" практик: економічної, соціальної, культурної, політичної, що визначають його багатовимірність і пов'язаних "габітусом". Боротьба за соціальний простір , за владу над ним зосереджується навколо відповідних чотирьох ресурсів як " капіталів ": економічного, соціального, культурного, політичного або "символічного". " Структура соціального простору визначається ... структурою розподілу капіталу і прибутку, специфічних для кожного окремого поля "

П. Штомпка , акцентуючись на діяльній сутності соціальних агентів, описує модель «поля взаємин», що об'єднує чотири рівні: ідей, вірувань, дефініцій; норм, приписів; інтеракцій; можливостей, або ресурсів .

Два підходи: субстанціональні і отношенческой (реляційний)

З точки зору субстанціонального підходу політичний простір визначається як відносно стійка середовище, в якому функціонують політичні системи і протікають політичні процеси (Ш.Л. Монтеск'є). Реляційний підхід (традиція П. Бурдьє) розглядаючи політичний простір і час як форми існування, включає не тільки субстанціональні характеристики, але також вказує на відносну протяжність соціальних зв'язків і відносин і дозволяє виявити різні рівні соціального простору , як і в їх взаємозв'язку, так і з урахуванням їх відносної самостійності.

Політичний простір є область боротьби, що має ставкою монополію легітимного насильства . Політичний простір являє собою частину соціального простору , в якій сконцентровані процеси , безпосередньо пов'язані з досягненням, утриманням або втратою влади . Відповідно ж до традицій постструктуралізму політичний простір визначається як якась реальність, утворена в результаті діяльності політичних агентів і включає в себе відносини між ними.

Кастельє - суспільство , що отожднюється із соціальною структурою, зводиться до трьох найбільш загальних компонентів: простору, часу, технології [12]. Простір нового суспільства побудовано на потоках капіталів, інформації, технологій , організаційних

взаємодій, що утворюють мережу. **Простір ресурсних потоків** є панівна просторова форма мережевого общес тва, яка надбудовується над фізичним простором місць.

У чому специфіка політичного простору? У сучасних уявленнях про політичному просторі і часі існують різні трактування. Політичний простір визначається як протяжність і глибина освоєних меж політичної діяльності. Політичне час же виступає мірою тривалості існування соціальних інститутів і суб'єктів політики і тривалістю стійких станів будь-яких відносин між ними. При цьому визначальним є не сума політичних дій, а системне якість, яке повинно з'явитися на освоєному людиною конкретному географічному просторі, яке виступає зовнішнім проявом, «поверхнею» політичного пространства.

За своїм змістом **політичний простір** відрізняється від інших видів простору, але має **три соціальних вимірювання**. По-перше, як **передумови політичної організації** суспільства, де основне значення мають **територіальні** розміри держави, ландшафтні та кліматичні особливості. По-друге, як **цілі політичних процесів (геополітика)**, тобто політичний простір стає метою політики і зв'язується з потребою одержувати й забезпечувати певні територіальні інтереси, це динаміка політичного простору. По-третє, як **умови формування** і здійснення політичних **рішень** або як середовища протікання політичних процесів.

Політичний простір як частину соціального простору безперервно і розпадається на соціальні поля - основні одиниці, що представляють собою вузли переплетення тих чи інших процесів. **Різні процеси, перетинаючись, породжують різні типи полів**. Саме соціальне поле є **об'єктом стратифікують класифікації**. Кожне з полів включає в себе кілька основних компонентів: ресурси, програму життєдіяльності, засоби комунікації. Політичний простір виявляє і утверджує себе постійно і всюди, використовуючи владні механізми

Найважливіший елемент простору соціального і особливо політичного - кордону.

Крім того - **організації**. Інститути як: елементи політичного простору? **Маяки ? Точки**, навколо яких воно концентрується - якщо вони стабільні, такі зіркові гіганти? І - крах інститутів, що веде до краху норм і краху суспільства, **колапс, чорна діра** і тому подібна нісенітниця.

І політична організація в цілому - ступінь структурованості політпространства. Ступінь чіткості, з якою фіксуються позиції агентів (акторів)

Стратифікація політичного простору : моделі правлячого класу, еліт, плюралізму та демо-елітизму.

Політика виникає зі складного нерівності.

макиавеллистский школа

Парето вважав еліту групою природжених керівників нації, що володіють особистими якостями, що забезпечують їм перевагу над іншими людьми. Він виходив з того, що світом в усі часи правило і має правити обране меншість - еліта, наділена особливими якостями: психологічними (вродженими) і соціальними (набутими внаслідок виховання і освіти). Він стверджував, що в суспільстві завжди є **еліта і контреліта**, тобто що група "природжених керівників нації" внутрішньо розщеплена на правлячу і опозиційну частини, безперервно борються один з одним. **Розвиток суспільства відбувається за допомогою циркуляції двох головних типів еліт - "лисиць" (гнучких керівників, які використовують "м'які" методи керівництва: переговори, поступки, лестоці, переконання і т.п.) і "левів" (жорстких і рішучих правителів, що спираються переважно на силу).**

Гаetano Моска (1858-1941) розглядав еліту **як нечисленний правлячий клас**, монополізує політичну владу. Цей клас може формуватися аристократичним або

демократичним шляхом, але завжди залишається **правлячою верхівкою**, яка протистоїть основній масі населення. В ході історії влада переходить від одних еліт до інших, ніколи не принесе масу.

Видатний італійський соціолог і політолог Моска (1858-1941) спробував довести **неминуче** розподіл будь-якого суспільства на дві нерівні за соціальним станом і ролі групи.

Він вважав, що найважливішим **критерієм входження** в неї є **здатність до управління іншими людьми**, тобто **організаторська** здатність, а також виділяє еліту з іншої частини суспільства **матеріальне, моральне та інтелектуальне перевага**. Хоча в цілому цей шар найбільш здатний до управління, проте не всім його представникам притаманні кращі, більш високі по відношенню до іншої частини населення якості.

Відзначаючи згуртованість групи керуючих і її **панівне становище в суспільстві**, Моска називав її **політичним класом**. Існують дві тенденції в його розвитку: аристократична і демократична: стати спадковим (закритися) і оновлюватися «свіжою кров'ю». Теорія **політичного класу** знайшла несподіване підтвердження в тоталітарних державах в **особі номенклатурної бюрократії**

Міхельс доповнили теорію правлячої еліти **теорією партійної еліти**. У цих структурах громадянського суспільства так само, як і в структурах держави, виникло **впливову меншість**, привласнила собі право приймати найважливіші партійні рішення і фактично усунув "партійні маси" від участі в партійних справах. Р. Міхельс назвав цю тенденцію **"олігархізацією"** політичних партій (олігархія в перекладі з грецького означає владу небагатьох). Залізний закон олігархії.

1. *Особливі якості еліти, пов'язані з природними даруваннями і вихованням і які в її здатності до управління або хоча б до боротьби за владу.*
2. *Групова згуртованість еліти.*
3. *Визнання елітарності будь-якого суспільства, його неминучого і природного поділу на привілейоване пануючої творчої меншість і пасивне, нетворче більшість.*
4. *Формування і зміна еліт в ході боротьби за владу.*
5. *Конструктивна, керівна і панівна роль еліти в суспільстві.*

Ціннісні теорії еліти. Вони, як і Макиавеллістские концепції, вважають еліту **головною конструктивною силою** суспільства, однак **пом'якшують** свою **позицію по відношенню до демократії**, прагнуть пристосувати елітарну теорію до реального життя сучасних держав. Шумпетер, Мангейм.

1. *Належність до еліти визначається **володінням високими здібностями і показниками у найбільш важливих для всього суспільства сферах діяльності. Еліта - найбільш цінний елемент** соціальної системи, **орієнтований на задоволення її найважливіших потреб**.*
2. *Еліта **щодо згуртована на здоровій основі вона виконувала керівних функцій. Співпраця осіб, що піклуються насамперед про загальне благо.***
3. *Взаємовідносини між елітою і масою - **Не будеш, а керівництво, засноване на згоді і добровільному слухняності** керованих і **авторитеті** можновладців.*
4. *Формування еліти - **наслідок природного добору суспільством найбільш цінних представників.***
5. ***Елітарність - умова ефективного функціонування будь-якого суспільства.***

Основні положення ціннісної теорії еліт лежать в основі концепцій демократичного елітизму (елітарної демократії), що набули широкого поширення в сучасному світі. Вони виходять із запропонованого Йозефом Шумпетером розуміння демократії як конкуренції між потенційними керівниками за довіру виборців. Як писав Карл Мангейм, "демократія тягне за собою антиелітистську тенденцію, але не вимагає йти до кінця до утопічного рівняння еліти і

мас. Ми розуміємо, що демократія характеризується не відсутністю страти еліти, а скоріше новим способом рекрутують-вання і новим самосвідомістю еліти".

Демо-елітизм

демократичний елітизм М. Вебера, який не вважав за представницьку демократію нездатною протистояти владі меншості. Він виділив в самому правлячому меншості **обирається і призначається частини**. Перша частина надає владі **легітимність**, а друга забезпечує **ієфективність**. Перша частина (партійні лідери) контролює діяльність другий (чиновників), а діяльність її самої контролюється народом за допомогою механізму виборів. Виникає небезпека виникнення системи олігархічного панування самих партійних лідерів. Особливу роль в запобіганні цієї небезпеки Вебер відводив **інституту президентства**.

Прихильники демократичного елітизму, посиляючись на результати емпіричних досліджень, стверджують, **що реальна демократія потребує як в елітах, так і в масової політичної апатії**, оскільки занадто висока політична **партиципация загрожує стабільності демократії**.

Сама соціальна цінність демократії вирішальним чином залежить від якості еліти.

До цієї теорії примикає розроблена оренду Лейпхарта теорія **спільнотної демократії (consociational democracy)**, заснованої на **автономії, співробітництво, взаємне вето і пропорційному участі еліт** в управлінні державою. Цей тип здійснення влади можна також назвати демократією співучасті. Причому його можна відносити і до демо-Елітизм, і до **плюралістичної моделі еліт**.

Установки ціннісної теорії про **ціннісно-раціональний характер** відбору еліт в сучасному демократичному суспільстві розвивають концепції множинності, **плюралізму еліт**, що є, мабуть, найбільш поширеними в сьогоденній елітарної думки. Їх нерідко називають **функціональними теоріями еліти**.

1. *Трактування політичних еліт як еліт функціональних. Тобто, це підготовлені фахівці.*
2. *Заперечення еліти як єдиної привілейованої щодо згуртоване групи. В сучасному демократичному суспільстві влада розпорошена між різноманітними групами та інститутами.*
3. *Розподіл суспільства на еліту і масу щодо, умовно і часто розмито. Еліти знаходяться під контролем материнських груп. (плоть від плоті)*
4. *У сучасних демократіях еліти формуються з найбільш компетентних і зацікавлених громадян. Головний суб'єкт політичної життя - не еліти, а групи інтересів.*
5. *У демократичних державах еліти виконують важливі громадські функції, пов'язані з управлінням. Говорити ж про їх соціальному пануванні неправомірно*

А меріканській соціолог А. Бентлі показав : для реалізації своїх інтересів люди змушені об'єднуватися в **групи, які і є основними суб'єктами політики**.

До **плюралістичним теоріям** влади можна віднести і теорію **поліархії** (полі-архія в перекладі з грецького означає влада багатьох) **Роберта Даля**. На думку Даля, **поліархией можна назвати систему представницької демократії, засновану на виборності посадових осіб; вільних, чесних і часто проводяться вибори; Свобода вираження; доступі до альтернативних джерел інформації; автономії асоціацій і загальних цивільних правах** З уществует безліч еліт, одночасно конкуруючих і співпрацюють один з одним. В принципі **кожен клас, шар, соціально-професійна група**, територіальна і етнічна спільність людей **можуть мати свою еліту** - незначну частину своїх найбільш авторитетних представників, наділених правом від імені всіх інших захищати їх інтереси в сфері державної влади

Плюралістическій елітаризм **не дозволяє проблему домінування меншості над більшістю Незалежно від кількості еліт і способу їх рекрутування вони залишаються виділеним з маси правлячим привілейованим шаром**, діяльність якого лише в незначній мірі **піддається ефективному контролю з боку більшості населення**

Свого роду ідейним антиподом плюралістичного елітизму виступають ліволіберальні теорії еліти. Найважливіший представник цього напрямку **Чарльз Райт Мілс** ще в 50-х рр. намагався довести, що США керовані не багатьма, а однією пануючою елітою. Еліти пов'язані спільними інтересами, цінностями, способом життя, колом спілкування і престижною освітою. На нижньому рівні знаходиться **основна маса** пасивного населення, фактично **що не впливає на політику** держави; **на середньому** - діють **зацікавлені групи**, які намагаються чинити тиск на структури влади; **на верхньому рівні** зосереджений **привілейований шар**, який бере загальнообов'язкові державні рішення. Ліволіберальний елітизм, **розділяючи деякі положення макиавеллістської школи**, має і специфічні, відмінні риси:

1. **Головний елітообразуючий ознака** - не видатні індивідуальні якості, а **володіння командними позиціями, керівними посадами**.
2. **Групова згуртованість і розмаїтість складу** пануючої еліти, яка включає і керівників корпорацій, політиків, вищих державних службовців і вищих офіцерів. Їх **підтримують інтелектуали, добре влаштувалися в рамках існуючої системи**. + все корпоративізму і клановості сюди ☺
3. **Глибоке розходження між елітою і масою**. Практично **непереборне**.
4. **Рекрутування еліти** здійснюється переважно **зі своєї власної середовища** на основі прийняття її соціально-політичних цінностей. Найважливішими **критеріями відбору є володіння ресурсами впливу**, а також ділові якості і **конформістська соціальна позиція**.
5. Найперша **функція** пануючої еліти в суспільстві - **забезпечення свого власного панування**. Саме цього **підпорядковане рішення управлінських завдань**. Мілс - критик.

Інституціоналізація Владніл нерівностей: корпоративізм, клієнтелізм, популістське лідерство.

У всьому різноманітті владних відносин, які проявляються в сучасних демократичних суспільствах, можна виділити три основні типи по **характеру зв'язків і ступеня соціальної дистанції** між елітними і поза-елітними групами. Це - **множинні форми** сильної, середньої і слабкої соціальної ієрархії у відносинах влади. Кожна з даних ієрархій відображає національну, в тому числі історичну, специфіку функціонування політичного режиму і громадянського суспільства.

Тип **слабкою ієрархії** базується на значних проявах плюралізацію влади, масштабному і інтенсивному вплив добровільних цивільних і політичних об'єднань, рухів та ініціатив, а також рухливості, фрагментованості, поліцентричності та слабкою узгодженості еліт. Цей тип ієрархії може бути втілений лише в **нетривалі періоди кризи політичної системи**, коли жодна з існуючих протоелітних утворень не заявила про свої переважаючих ресурсах впливу. У такій ситуації **позиції влади** (які тимчасово не насичені змістом) **не грають суттєвої соціально диференціює ролі**, точніше, **жорстко не стратифіцируют суспільство**. Як соціальна модель даний тип відрізняється крайньою **нестійкістю** і прагне до посилення владних ієрархій в будь-яких формах.

Сильна ієрархія пов'язана з **жорстким розривом між елітними і поза-елітними групами**; для неї характерна глибока інтегрованість еліт, які можуть функціонувати в рамках як моноядерних, так і поліядерних мереж. Дана ієрархія схильна породжувати протестні відносини в формі вираженої масової і групової опозиції. Найбільш яскраво така ієрархія втілюється в елітному **корпоративізмі**. Як відзначають багато дослідників [1] ^{[1][1]}, дана форма відносин отримала домінуюче розвиток в індустриальних країнах, а в останні десятиліття спостерігається її активне розширення.

Корпоративізм в широкому сенсі означає **проникнення організованих груп інтересів в систему державної влади**, при цьому окремі групи отримують **привілейовані позиції впливу на формування і виконання державної політики** [2] ^{[2][2]}. Для корпоративних відносин, як

зазначає С. Перегудов, характерно те, що групи впливу практично не пов'язані ніякими відповідними зобов'язаннями перед державою [3]^[3] [3]. Основою взаємодії корпоративних груп є патрімоніальні відносини, здійснювані за допомогою патронажу і клієнтельних зв'язків, які формуються всередині еліти і субелітних груп. Патрімоніальні центрами можуть виступати власники найбільших корпорацій (в сучасних суспільствах нерідко - ТНК), еліти правлячих партій та ін ..

Авторитарний корпоративізм, асоційований зазвичай з фашистською Італією, пізніше - Німеччиною, став ефективним механізмом зміцнення влади панівної політичної еліти. Для нього була характерна організація тотального державного політичного контролю над економікою і трудовими силами на основі політичного залякування бізнесу, промисловості і руйнування незалежних трудових та інших громадських об'єднань. Авторитарний корпоративізм був реалізований шляхом поділу економіки на специфічні об'єднання ("синдикати") роботодавців, професіоналів і робочих, очолювані представниками правлячої партії або лояльними до неї лідерами. Причому в кожній галузі промисловості було дозволено функціонування тільки одного синдикату, а корпорації об'єднували синдикати конкретних галузей [4]^[4] [4].

Широкий розвиток в сучасних суспільствах отримала практика бюрократичного корпоративізму. Його специфіка полягає в тому, що групи інтересів представляють собою частину державної машини, а взаємодія і досягнення згоди будується на основі адміністративних зв'язків [5]^[6] [6]. Влада зосереджується в адміністративній вертикалі. Групи, які не мають відношення до адміністрування, позбавлені і реальної можливості впливати на владу. При цьому цілком можуть дотримуватися демократичні процедури виборів, однак вони не сприяють подоланню розриву між елітою, корпоративними групами і позаелітних масою. Чудові зразки системи бюрократичного корпоративізму були розвинені, з одного боку, у Франції до початку 80-х років і Японії, з іншого боку, в суспільствах радянського типу.

Коли устремління еліти націлені на отримання матеріальних благ через канали політичної ренти, держава стає полоненим олігархічних сил, економіко-політичних кланів, формуються відносини олігархічного корпоративізму [6]^[10] [10]. Симбіоз уряду і бізнесу перекриває доступ до впливу на процес прийняття рішень іншим соціальним групам. Якщо при цьому економічна олігархія зосереджує переважну масу ресурсів власності, а адміністративно-політична еліта - владні повноваження, то в гонитві за політичною рентою така система відносин веде до розквіту корупції.

Найважливіше місце в сфері відносин між групами інтересів і державою в сучасних західних країнах (зокрема, Великобританії, Австрії, Данії, Норвегії, Швеції, Нідерландах [7]^[12] [12] та інших) займає ліберальний, або соціетальний корпоративізм, початок розвитку якого було покладено в ХІХ столітті, а перші серйозні державні експерименти припали на міжвоєнний період поточного сторіччя. Даний вид корпоративізму пов'язаний з інституційними гарантіями доступу організованих інтересів до формування політики, механізми якого істотно залежать від ступеня інтеграції груп [8]^[13] [13]. Його основою виступають відносини узгодження інтересів, можливі за умови високої внутрішньоорганізаційні координації і високого ступеня монополії представлення інтересів конкретних секторів громадської, економічної діяльності. Носіями даних відносин стають лідери впливових громадських об'єднань, управлінська еліта соціальних інститутів і структур державної власт і.

Типовим проявом відносин ліберального корпоративізму стала трипартистские система, заснована на інституційних консультаціях і представництві інтересів бізнесу, профспілок і держави, націлена на досягнення згоди між основними соціальними партнерами [9]^[14] [14]. Найбільш успішний її розвиток досягнуто, зокрема, в таких країнах, як Швеція, Австрія, Німеччина, Австралія та інших.

Поряд з цим, все більш істотну роль у функціональному представленні інтересів в сучасних індустріально розвинених суспільствах відіграють групи екологів, "споживачів",

поселенських громад та інші. Дані зміни вимагають розширення методів соціологічного вивчення відносин сучасного корпоративізму.

Ліберальний (соцістальний) корпоративізм не усуває розриву між корпоративними елітами і позаелітними групами, однак, істотно пом'якшує можливу конфліктність в їх відносинах, забезпечує можливість досягнення соціальної злагоди.

Яскравими формами **середньої ієрархії** є різновиди **клієнтелізму**, відносин **соціальної злагоди** і **популістського лідерства**. Всі вони являють собою різного роду суміші плюралізму і елітизму в структурі владних нерівностей.

Явище **клієнтелізму** досліджено в численних роботах [10]^[19]^[19]. Зазвичай воно розглядається як один з **базисних факторів вертикальної стратифікації**, характерний для всіх типів товариств. Основою клієнтелізму є **асиметрія у відносинах між "покровителем-патроном"**, що володіє різного роду престижем і впливом, і **"клієнтом"**, що знаходиться в особистій залежності від покровителя. **Суть клієнтельних відносин історично формувалася в культурі середньовічної Європи**, і нині виражається в створенні мережі "своїх людей", які перебувають в тісному особистої взаємозв'язку, у відносинах взаємної підтримки та обміну послугами між партнерами, що володіють нерівними соціальними можливостями. Патрон не обов'язково є найбагатшим, або займають найбільш високі позиції в адміністративній ієрархії. Головний фактор патронажу - володіння широкими вигідними соціальними зв'язками. **Взаємність обміну послугами** між покровителем і клієнтом носить характер договірних зобов'язань, навіть якщо договір лише мається на увазі. **Мінус - переростання в кланову систему (родичі)**

Клієнтельні відносини можуть пронизувати олігархічну і бюрократичну корпорації. Однак при сильній централізації влади руйнуються стимули надання "покровительства" клієнтові. Тому клієнтелізм розвивається, перш за все, на ґрунті суперництва елітних груп. Два дуже важливі процесу сприяють встановленню клієнтелізму: **формування централізованої держави і розширення ринкових відносин** [11]^[22]^[22].

Інша соціальне прояв мають нерівності і відносини **соціальної злагоди** (**"cosociatio"**). Їх основою є **глибока культурна сегментація населення на різного типу соціальні спільності (етнічні, релігійні, мовні, ідеологічні та інші)**, інституціоналізація процесів їх взаємодії, а також проникнення державного регулювання в різні сегменти суспільства. Дані соціо-культурних спільнот виділяють своїх лідерів і вибудовують свою політичну і соціальну ієрархію - своєрідну соціальну **"колону"** [12]^[23]^[23]. Еліти і позаелітні групи в рамках кожної з таких соціальних "колон" пов'язані між собою на основі загальної субкультури. Дані соціальні "колони" для інших є фактично непроникними. Подібний тип відносин був досліджений А. Лейпхарта на прикладі Нідерландів, де автор виділив **4 соцістальних "колони"**, еліти яких займають стратегічні позиції в суспільстві [13]^[24]^[24]. Структура соціальної злагоди характеризується послабленням вертикальних нерівностей і посиленням проявів горизонтальних розшарувань. Її головним соціальним результатом стає можливість досягнення демо-елітного консенсусу.

Нарешті, тип структурних відносин **"популістського лідерства"** в умовах демократичного режиму знаходиться на межі середньої та слабкої ієрархій влади. Даний різновид відносин описав Р. Дав у своїй знаменитій праці. Його вплив пов'язують з посиленням нових форм молодіжної активності в середовищі соціальних меншин, особливо расових, етнічних груп і мігрантів, яке послідувало за молодіжними "бунтами" 60-70-х років. Незважаючи на войовничість в вираженні вимог, лідери активно підтримуються "власними" спільнотами у встановленні кооперативних зв'язків з політико - адміністративною регіональною елітою. **Кооперування взаємодій сприяє залученню популістських лідерів в кола елітно-субелітних груп.** Їм доводиться постійно балансувати між інтересами своєї соціальної спільності і місцевої еліти, між спільністю як джерелом ресурсів впливу та набутими ними новими соціальними можливостями.

Незважаючи на формування соціальної держави, політику соціального партнерства, в суспільствах пізньої сучасності продовжує зберігатися розкол між елітами і позаелітними

групами. Разом з тим даний розкол знайшов нові, неоднозначні риси. *Неоднозначність розвитку владних нерівностей виражається в наступних суперечливі тенденції:*

1) зростання могутності транснаціональних еліт, транснаціонального правлячого класу, привнесення якісно нові риси в структуру владних відносин в сучасному світі, що підсилює владний розрив і включає до складу позаелітних груп також множинну групу націй-держав;

2) посилення влади національних еліт через концентрацію ресурсів масового інформаційного впливу, розвиток рухливих соціальних мереж, гнучку інституціоналізацію владних нерівностей;

3) посилення тиску нових соціальних рухів, громадських організацій та ініціатив на структури влади. Інкorporація лідерів рухів в елітні мережі;

4) зниженні впливу моделей олігархічного і зростанні ліберального корпоративізму, посилення демо-елітних перспектив у відносинах владних нерівностей. Демо-елітні перспективи не означають заміщення правлячого класу, еліт множинними групами інтересів. Дані перспективи реалізуються в посиленні елітно-позаелітних взаємодій (комунікацій), підвищенні відкритості циркулювання еліт, їх рухливості, можливості досягнення певної міри згоди в рамках демо-елітних сегментів ("соціальних колон", що висувають власну еліту).

Як основних джерел легітимності, як правило, розглядаються три суб'єкти: населення, уряд і зовнішньополітичні структури.

Легітимність може ініціюватися і формуватися не населенням, а самою державою (урядом) і політичними структурами (проурядовими партіями), що спонукають масову свідомість відтворювати позитивні оцінки діяльності правлячого режиму. Для формування такої легітимності величезне значення набувають інституційні та комунікативні ресурси держави.

Легітимність може формуватися і зовнішніми політичним і центрами - дружніми державами, міжнародними організаціями. Такий різновид політичної підтримки часто використовується при виборах керівників держав, в умовах міжнародних конфліктів.

Категорія легітимності застосовна і для характеристики самих політиків, різних інститутів, норм і окремих органів держави.

Деякі вчені виділяють також **ідеологічний тип легітимності**, що провокує підтримку влади з боку громадської думки в результаті активних агітаційно-пропагандистських заходів, здійснюваних правлячими колами.

ідеологічна легітимність може бути класової чи націоналістичною.

Виділяють і патріотичний тип легітимності, при якому вищим критерієм підтримки влади визнається гордість людини за свою країну, за проведену нею внутрішню і зовнішню політику.

Слід особливо сказати про ідеологічну легітимності. В історії класових держав завжди надавалося істотне, а нерідко першорядне значення ідеологічному узаконення існуючих політичних режимів. Ідеологічна легітимність влади - історична реальність, яку неможливо заперечувати, як було б безглуздо ігнорувати прагнення влади до самоствердження за допомогою самовиправдання. Цивілізовані правлячі еліти в наш час досить добре засвоїли те, що писав Токвіль, а пізніше - неодноразово підкреслювали теоретики марксизма. В даний

час для забезпечення ідеологічної легітимності свого панування еліти використовують міць науково-технічних і інформаційних засобів, утворюючи і підтримуючи індустрію ідей.

Описані типи легітимності влади, як правило, в реальній політичній практиці переплітаються і взаємно доповнюють один одного. Домінування того чи іншого пов'язано з типом існуючого режиму.

Засоби підтримки легітимності: зміни законодавства і механізму державного управління відповідно, з новими вимогами; прагнення використовувати традиції населення в законотворчості і при проведенні практичної політики; реалізація легальних запобіжних заходів проти можливого знижень легітимності влади; підтримання в суспільстві законності та правопорядку. Проблема легітимності - це в значній мірі проблема участі мас в управлінні державою. Нездатність системи забезпечити участь підтримує її легітимність.

Кризи легітимності та способи їх врегулювання

Легітимність має властивість змінювати свою інтенсивність, тобто характер і ступінь підтримки влади (її інститутів), тому можна говорити про кризи легітимності. Під кризами розуміється таке падіння реальної підтримки органів державної влади або правлячого режиму в цілому, який впливає на якісну зміну їх ролей і функцій.

В даний час не існує однозначної відповіді на питання: чи є абсолютні показники кризи легітимності або це суто ситуативна характеристика політичних процесів? Так, вчені, котрі пов'язують кризу легітимності режиму з дестабілізацією політичної влади і правління, називають в якості таких критеріїв наступні фактори:

- * неможливість органів влади здійснювати свої функції або присутність в політичному просторі не легітимного насильства (Ф. Били);
- * Відсутність військових конфліктів і громадянських воєн (Д. Яворські);
- * Неможливість уряду адаптуватися до мінливих умов (Е. Циммерман);
- * Руйнування конституційного ладу (С. Хантінгтон);

* Відсутність серйозних структурних змін або зниження ефективності виконання урядом своїх головних завдань - складання бюджету та розподілу політичних функцій серед еліти.

В якості основних шляхів і засобів виходу з кризових ситуацій для держави, де цінується думка громадськості, можна назвати наступні:

- . підтримання постійних контактів з населенням;
- . проведення роз'яснювальної роботи щодо своїх цілей;
- . посилення ролі правових методів досягнення цілей та постійного оновлення законодавства;
- . врівноваженість гілок влади;
- . дотримання правил політичної гри без ущемлення інтересів беруть участь в ній сил;
- . організація контролю з боку організованої громадськості за різними рівнями державної влади;
- . зміцнення демократичних цінностей в суспільстві;
- . подолання правового нігілізму населення і т.д.

Показниками легітимності влади виступають:

- результати виборів; - рівень примусу в суспільстві;
- наявність спроб повалення уряду або лідера;
- ступінь прояву громадянської непокори;
- масовість демонстрацій на підтримку влади (опозиції) і т.д.

Легітимність поєднується з протилежним їй процесом делегітимізації - втрати владою громадського кредиту довіри, позбавлення її підтримки.

Залежно від об'єкта легітимізації розрізняють:

- 1) структурну легітимність, засновану на довірі громадян до устрою держави, політичної системи;
- 2) персональну легітимність, засновану на довірі громадян до конкретного лідера, глави держави і т.д.

Нарешті, розрізняють негативну і позитивну, внутрішню і зовнішню легітимність. Негативна легітимність ґрунтується на критиці політики попередньої влади і на обіцянках, що відповідають запитам і очікуванням суспільства. Позитивна легітимність спирається або на традиції покори, або на харизму лідера, або на раціональність і легальність вибору пануючої еліти і на ефективну соціально-економічну політику.

Внутрішня легітимність - це визнання влади законною з боку більшості громадян цієї держави, а зовнішня передбачає таке визнання з боку міжнародного співтовариства.

5. Співвідношення легітимності і ефективності влади

Існує не тільки ціннісне, а й інструментальне ставлення до влади, коли керовані оцінюють її з точки зору того, що вона дає або може дати людям. Таке інструментальне відношення між громадянами і владою характеризується поняттям ефективності влади.

Ефективність влади - це її результативність, ступінь виконання нею своїх функцій в політичній системі і в суспільстві, реалізації очікувань громадян і, перш за все, впливових верств, еліт. Ефективність влади - це гарантоване проведення в життя владних розпоряджень в максимально короткі терміни з меншими витратами. Як свідчить історична практика, влада часто виявляється економічно і соціально неефективною. Для вимірювання ефективності влади використовуються цілком конкретні показники :

- демографічні (співвідношення між смертністю і народжуваністю в країні, тривалість життя, показники здоров'я населення, стан екологічного захисту та ін.);
- рівень матеріального добробуту (ВВП на душу населення, реальна зарплата, прож . Мінімум
- рівень освіти (доступність освіти, охоплення населення різним рівнем освіти),
- зайнятість населення (рівень безробіття, створення вільних робочих місць та ін.),
- кількість і якість податків;
- величина управлінського апарату (кількість чиновників на душу населення, витрати на утримання управлінського апарату і ін.);
- рівень фізичної безпеки громадян (кількісні показники і структура злочинності, ступінь розкриття злочинів і ін.);
- ступінь конфліктності в суспільстві і т.д.

Критеріями ефективності влади є:

- 1) достатність підстав влади та ефективне використання її ресурсів;
 - 2) раціональність «вертикальної» і «горизонтальної» структур влади;
 - 3) ефективний, дієвий, своєчасний контроль за виконанням розпоряджень владних структур;
 - 4) організаційно-технічне та кадрове забезпечення обліку і аналізу владних розпоряджень;
 - 5) наявність дієвої системи санкцій, що застосовуються до об'єкту влади в разі невиконання ним владного наказу;
 - 6) ефективна система самоконтролю влади, одним з показу телей якої є її авторитет.
- Ефективність влади багато в чому залежить від її легітимне (лат. Legitimus - згодний з законами, законний, правомірний)